

Läroarutbildningen
Uppsats 15 hp
SSV71L (Svenska 91-120hp), Svenska IV, moment 3
Vårterminen 2010

Att verka i det tysta

- en analys av kvinnan i Mor gifter sig och Analfabeten

Handledare
Lennart Leopold

Författare
Emma Ahlqvist
Marie Ribbing

Att verka i det tysta

- en analys av kvinnan i *Mor gifter sig* och *Analfabeten*

Abstract

Uppsatsens syfte är att undersöka hur kvinnan skildras i två verk i svensk arbetarlitteratur. Romanerna som ligger till grund för undersökningen är Moa Martinsons *Mor gifter sig* (1936) och Ivar Lo-Johanssons *Analfabeten* (1951). För att belysa uppsatsens syfte har följande frågeställningar ställts: Hur skildras kvinnliga könsroller i de båda romanerna? På vilket sätt skildras kvinnans underordning i förhållande till mannen? Finns det någon skillnad i hur kvinnan framställs utifrån hur kvinnan uppfattas och begränsas i ett samhälleligt perspektiv? De perspektiv som använts som utgångspunkt för uppsatsens teoretiska bakgrund är baserad på feministiska föreställningar om hur genus är kulturellt och samhälleligt konstruerat, samt hur kvinnan ur ett historiskt och samhälleligt perspektiv har ansetts vara underordnad mannen. Tidigare forskning utgår ifrån Ebba Witt-Brattströms (1988) och Magnus Nilssons (2003) avhandlingar om Moa Martinsons respektive Ivar Lo-Johanssons författarskap. Undersökningen är utförd med hjälp av hermeneutik samt närläsning som metod. Uppsatsens resultat visar att Moa Martinsons skildring av kvinnan uppvisar vad feministisk forskning anser vara typiska kvinnliga egenskaper, dock finns avvikelser från vad tidigare forskning hävdade vara utmärkande för Martinsons författarskap. Ivar Lo-Johanssons skildring av kvinnan är tvetydig. Kvinnan skildras mer som en betydelsefull tillgång i det gemensamma hemmet och uppvisar därmed motsägelsefulla drag av vad feministisk forskning hävdar är typisk för den kvinnliga könsrollen.

Ämnesord: Lo-Johansson, Martinson, arbetarlitteratur, kvinno- och kvinnoskildring, feminism, könsroller, stater

Innehåll

INNEHÅLL	3
1 INLEDNING	5
1.1 BAKGRUND.....	5
1.2 SYFTE OCH FRÅGESTÄLLNINGAR	6
1.3 PRESENTATION AV FÖRFATTARINNAN MOA MARTINSON	7
1.4 PRESENTATION AV FÖRFATTAREN IVAR LO-JOHANSSON.....	8
1.5 HANDLINGSREFERAT AV <i>MOR GIFTER SIG</i>	9
1.6 HANDLINGSREFERAT AV <i>ANALFABETEN</i>	9
1.7 HISTORISK OCH SAMHÄLLELIG KONTEXT	10
1.8 UPPSATSENS DISPOSITION.....	11
2 TEORETISKA UTGÅNGSPUNKTER	13
2.1 FEMINISMENS GRUNDTANKAR	13
2.2 KVINNAN UR ETT SAMHÄLLSPERSPEKTIV	14
2.3 KVINNAN SOM UNDERORDNAD MANNEN	16
2.4 TIDIGARE FORSKNING.....	18
2.5 IVAR LO-JOHANSSONS SKILDNING AV KVINNAN	18
2.6 MOA MARTINSONS SKILDNING AV KVINNAN	19
3 METOD OCH MATERIAL	21
3.1 HERMENEUTIK OCH NÄRLÄSNING	21
3.2 URVAL OCH MATERIAL	22
3.3 GENOMFÖRANDE	22
3.4 FÖRFATTARE KONTRA KARAKTÄR	23
4 RESULTAT OCH ANALYS	24
4.1 KVINNliga KÖNSROLLER	24
4.2 DEN KVINNliga UNDERORDNINGEN I FÖRHÅLLANDE TILL MANNEN.....	28
4.3 KVINNOROLLEN UR ETT SAMHÄLLSPERSPEKTIV	32
4.4 SAMMANFATTNING AV RESULTAT	36
5 DISKUSSION	38
5.1 RESULTATDISKUSSION.....	38
6 SAMMANFATTNING	40
KÄLLFÖRTECKNING	41

1 Inledning

Men till och med statarna tyckte det var lugnast om deras egna barn blev statare. De tog då inga risker. De flyttade från gård till gård i Sörmland, i släkte efter släkte. De var fattigdomens traditionalister. De sprang inte upp i en högre klass för att åter ramla ner. Det var ett slags bondekonservatism även hos sådana som aldrig ägt ens en kvadratfot egen jord. De värnade om sin fattigdom på samma sätt som baronen värnade om sitt slott och sina tusen tunnland fäderneärvd vetejord, dem statarna i generationer sått och skördat och åter gjort fruktbara åt ätten. (Olls & Wahlén 1989:77)

Synen på statarnas strävsamma levnad är uttryckt av Ivar Lo-Johansson i antologin *Ansikten* (1932). Tillsammans med Jan Fridegård och Moa Martinson ingick Ivar Lo-Johansson i den så kallade statarskolan, vilket ursprungligen var ett öknamn på autodidakternas skildringar av en av de lägsta samhällsklasserna i Sverige, statarna. De tre författarna var i grunden olika och alla skrev på sitt personliga vis. Likheterna i författarskapet var att de skildrade den proletära svenska landsbygdens motiv, miljö och klassmedvetande. Statarskildrarna hade alla rötter i 1920- och 1930-talets framväxande folkrörelser. Den sociala och politiska utvecklingen var en förutsättning för statarskolans framsteg. Dessa författare tillförde den svenska litteraturen nya kunskaper samt nya motiv i sina självbiografiska skildringar av arbetarklassens levnadsvillkor (Furuland & Svedjedal 2006:188). Statarskolans författare var alla skolade vid folkrörelsernas bibliotek, folkhögskolor och studiecirkel i motsats till de borgerliga akademiskt skolade författarna. Författarna tillförde något nytt i svensk skönlitteratur i och med att en ny litterär stil uppkommit samt att en ny miljö lyftes fram och belystes (Læstadius 2008:236). Denna uppsats utgår ifrån Moa Martinsons och Ivar Lo-Johanssons självbiografiska romaner *Mor gifter sig* (1936) och *Analfabeten* (1951).

1.1 Bakgrund

Enligt Ebba Witt-Brattström, professor i litteraturvetenskap, hade Ivar Lo-Johansson en tendens att nedvärdera Moa Martinsons författarskap. Ivar Lo-Johansson hade svårt att acceptera Moa Martinson som begåvad författare. Han beskriver henne som en ålderstigen hustru till författarkollegan Harry Martinson. I boken *Tröskeln* (1982) omnämner Lo-Johansson Moa Martinsons författarskap kort men förnekar kännedom om innehållet i Moa Martinsons första roman. Witt-Brattström har i sin forskning funnit ett brevtkast från Moa Martinson till Mats Rehnberg som motsäger Ivar Lo-Johanssons påstående. I brevtkastet påstår Moa Martinson att Ivar Lo-Johansson fick idén att skriva om statarna av henne. Vidare hävdar hon att hon vid ett tillfälle läste ett kapitel ur *Kvinnor och äppelträd* (1933) för Lo-

Johansson som skildrade en statarflyttning med oxar. Ivar Lo-Johansson ansåg kapitlet vara uselet. ”Men han gick hem och skrev ihop sin bok, *God natt jord*, efter att ha snokat hos oss vecka efter vecka” (Witt-Brattström 1988:58). Moa Martinsons skildringar av starka, självständiga och stolta arbetarkvinnor fick stora framgångar i kretsen av sina läsare, vilket var en eftersträvansvärd position som även Ivar Lo-Johansson ville uppnå med sitt författarskap. När *Folket i Bilds* billighetsserie ville trycka upp Ivar Lo-Johanssons roman *Måna är död* (1932) under 1940-talet, retuscherade han romanens kvinnosyn radikalt. Kvinnosynen förändrades från att belysa kvinnan som slav under arbete och drifter till att hedra den stolta och självständiga arbetarkvinnan. I romanen *Bara en mor* (1939) framställde han kvinnan på ett likvärdigt vis som Moa Martinson gjorde i sina romaner om den hårt arbetande kvinnan. Ivar Lo-Johansson har aldrig kommenterat anledningen till varför han retuscherade kvinnosynen i sin roman. Vidare har han aldrig kommenterat Moa Martinsons påstående om var han fick sin idé att skriva om statarlivet i Sverige (Witt-Brattström 1988:57ff). En möjlig förklaring till Ivar Lo-Johanssons retuschering av kvinnobilden ger filosofie magistern i litteraturvetenskap Helén Læstadius (2008). Hon hänvisar till Pierre Bourdieus resonemang om att social bakgrund och utbildning är avgörande för smak, kulturkonsumtion och estetiska preferenser. Bourdieu menar att författarnas läsare kräver att konsten ska vara moraliskt tillfredsställande. Vidare hävdar han att läsaren vill känna sig involverad och kunna identifiera sig med litteraturens karaktärer. Utifrån Bourdieus resonemang är det därför lätt att förstå varför statarskolans författare nådde stor framgång hos arbetarklassen och varför deras böcker såldes i stora upplagor (Læstadius 2008:240f). Ivar Lo-Johansson kan ha varit medveten om betydelsen av att läsaren ville kunna identifiera sig med karaktärerna som gestaltas i det litterära verket. Bourdieus resonemang kan vara en förklaring till att han retuscherade kvinnobilden då romanen skulle distribueras direkt till arbetarklassen i en billighetsvariant.

Tolkningarna som ligger till grund för ovanstående påståenden är gjorda av Ebba Witt-Brattström i avhandlingen *Moa Martinson: Skrift och drift i trettioalet* (1988). Dispyten är både intressant och spektakulär eftersom den ger en mer nyanserad bild av två av statarskolans autodidakter.

1.2 Syfte och frågeställningar

Ivar Lo-Johansson och Moa Martinson skildrar båda arbetarklassens hårda livsvillkor utifrån egna erfarenheter från sin uppväxt. I Ivar Lo-Johanssons författarskap skildras ofta det svenska statarsystemet medan Moa Martinson i sin författargärning fokuserar mer på

kvinnans villkor i industriarbetarsamhället. Ebba Witt-Brattström framhåller att Ivar Lo-Johansson förändrade sitt sätt att framställa kvinnan i sina senare romaner om statarsamhället. Utifrån hennes påstående att Ivar Lo-Johansson i sina romaner kom att skildra kvinnobilden på liknande sätt som Moa Martinson framställer kvinnan i sina romaner, är det intressant att undersöka om skildringen av kvinnan uppvisar likheter.

Uppsatsens syfte är att undersöka hur kvinnan skildras i två romaner i svensk arbetarlitteratur. Romanerna som ligger till grund för undersökningen är Ivar Lo-Johanssons *Analfabeten* (1951) och Moa Martinsons *Mor gifter sig* (1936). För att kunna belysa uppsatsens syfte kommer nedanstående frågeställningar att analyseras.

- Hur skildras kvinnliga könsroller i de båda romanerna?
- På vilket sätt skildras kvinnans underordning i förhållande till mannen i de båda romanerna?
- Finns det någon skillnad i hur kvinnan framställs i de båda romanerna utifrån hur kvinnan uppfattas och begränsas i ett samhällsligt perspektiv?

1.3 Presentation av författarinnan Moa Martinson

Den 2 november 1890 födde pigan Kristin Schwartz en dotter. Flickan föddes i Vårdnäs socken ett par mil söder om Linköping och hon fick namnet Helga Maria. 40 år senare skulle hon vara känd som Moa Martinson (Engman 1990:7).

Helga Maria inledde sitt författarskap med en skildring av berättelserna kring sin födelse i romanen *Pigmamma* (1924). Moa Martinson levde kortare perioder under svåra förhållanden i arbetarförstäderna och förnedrande livsvillkor i barndomen kom i det vuxna livet att prägla hennes författarskap. Martinson var 20 år när hon mötte sin blivande man Karl Johnsson och tillsammans fick de fyra söner. På 1920-talet förde Martinson en politisk kamp för att förändra samhället. I och med sin roll som skribent i tidningen *Arbetaren* hade Martinson blivit en offentlig person. Moa Martinson publicerade år 1933 romanen *Kvinnor och äppelträd*. Stora delar av innehållet var en berättelse om moderns ungdom och kampen hon förde för att försörja sig själv och sitt barn. Romanen utspelar sig delvis i Norrköping på 1890-talet där Martinson skildrade de svåra förhållanden som arbetarna i Norrköpings ylleväveri fick utstå. Martinson blev kritiserad av flera borgerliga recensenter för att överdriva och svartmåla i romanen. Moa Martinson menade att hon snarare utelämnat fakta för att de var för svåra att beskriva. År 1928 avled Moa Martinsons man Karl. Året därpå förälskade hon sig i den 14 år yngre poeten Harry Martinson. De gifte sig och äktenskapet var till en

början lyckligt men upplöstes år 1941. Författaren Ivar Lo-Johansson kom senare att skildra paret Martinsons äktenskap i *Tröskeln* (1982). De romaner som Moa Martinson författat skildrar till stor del arbetarklassens villkor och kvinnans personliga utveckling. De mest kända verken är den självbiografiska trilogin om Mia: *Mor gifter sig* (1936), *Kyrkbröllop* (1938) och *Kungens rosor* (1939). Moa Martinson avled den 5 augusti 1964 i Sorunda socken i Södermanland, 74 år gammal (Engman 1990:120ff).

1.4 Presentation av författaren Ivar Lo-Johansson

Ivar Lo-Johansson föddes den 23 februari 1901 i Ösmo, Södermanland. Föräldrarna var ursprungligen statare men under Lo-Johanssons uppväxt kom de att arbeta till en början som statorpare och senare i livet som småbrukare. I flera av Lo-Johanssons romaner skildras föräldrarna som hårt arbetande och hedersamma människor. Fadern - nyodlaren - skildras som ”en aristokrat, hela hans väsen ägde en förunderlig finhet” (Oldberg 1964:10). Lo-Johansson gick de påbjudna fem åren i folkskola från 1908 till 1913. Han var den första i släkten som skulle välja ett intellektuellt yrke. ”Alla i min släkt hade varit kroppsarbetare. Jag var den första som inte var det” (Oldberg 1964:13). År 1917 studerade Lo-Johansson på folkhögskola i ämnena historia och svenska. Skrivandet fortskred under tiden men han försörjde sig periodvis som diversearbetare. Lo-Johansson reste år 1925 till Frankrike för att skriva reseskildringar som journalist vilket resulterade i romanen *Vagabondliv i Frankrike* (1927). Boken blev Lo-Johanssons romandebut och han etablerade sig som författare i Stockholm. Lo-Johansson använde pennan och sitt författarskap för att förmedla och reformera, dels genom att skriva romaner och noveller och dels genom att skriva debattartiklar. Lo-Johansson skildrade statarnas historia och situation i de tre samlingarna *Statarna I-II* (1936-37). Samlingarna innehåller 111 noveller med faktiska underlag från lantarbetarnas vardag. I novellerna beskriver Lo-Johansson jordbrukets och samhällets förändring och kritiserar dessa på flera punkter. Hans författarskap om statarna var betydande för statarsystemets upplösning år 1945. Lo-Johansson påverkade även andra delar av samhället genom sina texter. I romanen *Geniet* (1947) tar han upp ungdomars problem och förespråkar tidigare sexuella förbindelser. Boken utvecklar en teori om fixeringen vid jaget under ungdomsåren och innehåller en kritik av dåtida uppfostran. Från de unga vände sig Lo-Johansson till de gamlas problem och skrev romanerna *Ålderdom* (1949) och *Ålderdoms-Sverige* (1952). Romanerna innehåller stark kritik av svensk åldringsvård, vilket ledde till flera reformer inom området (Runnqvist 1967: 147f). Ivar Lo-Johansson blev 89 år gammal och avled år 1990 efter lång tids sjukdom.

1.5 Handlingsreferat av *Mor gifter sig*

I *Mor gifter sig* (1936) skildrar Moa Martinson sin barndom. Enligt Martinson är romanen en näst intill autentisk återspeglning av hennes egen tid som barn. Romanen berättas i ett jagperspektiv där Mia i huvudsak är berättaren. Handlingen utspelas i Norrköping, där Moa Martinsons mor Hedvig bland annat arbetar på Norrköpings ylleväveri mellan åren 1894-1896. Levnadsförhållandena är svåra och svält är en del av vardagen. Romanens huvudkaraktär Mia växer upp som ensam barn och modern måste stundtals ha dottern utackorderad för att få möjlighet att ta de arbeten som erbjuds. Vid romanens inledning gifter sig modern Hedvig med Albert Stenman och han blir på så sätt styvfar till Mia. Familjen lever i perioder som statare och modern arbetar hårt för att kunna ge sin dotter och sig själv ett drägligt liv. Styvfadern har alkoholproblem och har därför svårt att behålla de arbeten han får. Familjen tvingas vid flera tillfällen bryta upp från hemmet på grund av styvfaderns problem. Mia och Hedvig har i början av romanen en nära relation som i och med moderns giftermål med Albert problematiseras och ifrågasätts av den unga Mia. Utvecklingen mellan mor och dotter kan beskrivas som en process där Mias frigörelse från modern står i centrum. Under romanens gång ersätter Mia modern som ett självklart kärleksobjekt med andra relationer där bland annat lärarinnan får en viktig roll i frigöringsprocessen då hon representerar egenskaper som Mia inte varit i kontakt med tidigare. Lärarinnan är bildad, modern men framförallt hanterar hon konflikter på ett sätt som är okänt för Mia, då hon inte straffar barnen genom att slå dem med riset. Mia blir medveten om kontrasterna som lärarinnan och modern utgör vilket resulterar i en tveksamhet och begynnande nyansering i relationen till modern. Romanen avslutas lyckligt då familjen återförenas till en enhet och flyttar till ett bättre boende i staden.

1.6 Handlingsreferat av *Analfabeten*

Ivar Lo-Johanssons självbiografi *Analfabeten* (1951) beskriver delar av författarens uppväxt. Huvudkaraktären i boken är dock fadern. Romanen berättas utifrån ett jagperspektiv där författaren som ung är berättaren. I romanens inledning arbetar föräldrarna som statare på ett gods i det som kallas för Eklandet. Modern har en konservativ syn på livet och anser att statare inte ska ifrågasätta överheten eller livet som tilldelats dem. Fadern drömmer om ett egna hem trots misstro från sin hustru som anser att det är tryggare att arbeta under baronen och friherrinnan på Eklandet. Ivar Lo-Johansson beskriver fadern som drivkraftig individualist men han är också analfabet, ett för fadern stort handikapp som placerar honom lägre ner i samhällsklassen än de skrivkunniga. Faderns okunnighet i skrift och läsning påverkar hela hans person, framförallt när dokumenten för egna hemmet ska godkännas och

skrivs under. Tonårspojken Ivar hanterar såväl skrift som läsning och han blir en viktig del i processen av beviljandet av egnahemmet. Faderns inbundenhet och tystnad blir sonens litterära verkningsmedel. Han utvecklar förmågan att i skrift gestalta det outtalade. Den unge Ivar genomgår en utvecklingsprocess där han försöker bryta sig loss från den konservativa mentalitet han är uppfostrad i. För Ivar blir läsning och diktning ett sätt att frigöra sig från omgivningens värderingar och föräldrarnas syn på läsning som otillbörligt. Ivar pendlar mellan självrannsakning och hopp, samtidigt som han går emot de djupt rotade tankarna som finns i hans omgivning, att endast hårt kroppsarbete ger mat på bordet. Egnahemslånet beviljas så småningom och faderns odling ger god skörd vilket resulterar i att föräldrarna genomgår personlig utveckling och förändring.

1.7 Historisk och samhällelig kontext

Statarna var en etablerad samhällsgrupp i Sverige redan år 1750 men fanns troligtvis långt tidigare. Ordet statare härstammar ursprungligen från avlöningsformen, som kallades stat, vilken var en ersättning bestående av naturaförmåner (Furuland 1962:24). I början av 1800-talet förändrades jordbruket radikalt då stordriften infördes. Hård konkurrens från andra länder tvingade jordbruken att ändra sin produktion från vegetabilisk till i huvudsak animalisk (Furuland 1962:33). Den förändrade produktionen krävde att arbetarna bodde i närheten av godsens vilket resulterade i att godsägarna lät bygga särskilda bostäder för statarklassen där minst fyra familjer bodde i små primitiva sammanbyggda stugor (Furuland 1962:43).

Jordbrukets omläggning till stordrift lämpade sig väl i Sverige då merparten av den odlade jorden tillhörde ett fåtal adelsgoods. Herrgårdarna och slotten var ett slags provinser vilka ofta hade patronatsrätt och dömde i uppkomna tvister bland sina underlydande. Inte sällan gifte arbetsgivaren ihop folk och styrde över sina anställdas livsföring. Dessa stora adelsgoods blev de egentliga statarprovinserna. Geografiskt sett fanns de stora adelsgoodsen söder om Dalälven. I likhet med eken som ansågs vara ett storgodsens träd, betraktades statare vara ett tillbehör till de stora adelsgoodsen (Lo-Johansson 1963:6f).

Statarna anställdes alltid med familj där hustruns arbetskraft ansågs vara ett villkor för mannens anställning och som en naturlig följd gifte sig därför statarna tidigt i jämförelse med andra samhällsgrupper. Statarnas hustrur hade skyldighet att fullfölja mjölkningsplikten, den så kallade vita piskan. Handmjölkningen var ett hårt arbete och många kvinnor blev utslitna i förtid. Varje statarhustru skulle mjölka max 150 liter mjölk per dag eller 16 kor. Utöver den dagliga mjölkningen tillkom diskning av mjölkkärlen. Arbetstiden för statarhustrun var sällan under 6 timmar per dag och arbetstiden var utspridd från halvfyratiden på morgonen till

halvsjutiden på kvällen. En fredag i månaden hade statarhustrun rätt till. Varje statarhustru hade till uppgift att sköta familjen vilket fick ske under dagens pliktfria timmar. När barnen var tillräckligt stora för att kunna uträtta nyttigt arbete ingick även dessa i familjeanställningen. Till en början fick barnen arbeta som ryktpojkar, vallpojkar och gallringsflickor (Lo-Johansson 1963:17ff).

De årliga flyttningarna var ett kännetecken för statarklassen. Anställningstiden för statarna sträckte sig över ett år och flyttningarna genomfördes under hösten. Veckan före flyttdagen var statarnas enda frivecka, eller slankvecka som den också kallades (Furuland 1962:48). Slankveckan betraktades av statarna som ett tecken på frihet. Flyttningarna gav sällan bättre arbetsvillkor men stataren var i alla fall fri att byta arbetsgivare. De ständiga flyttningarna innebar att barnen ofta fick byta skola, i genomsnitt bytte barnen skola tre gånger under perioden sju till tolv år. Den 31 oktober år 1945 rullade det sista statarflyttlasset fram på Sveriges vägar (Furuland 1962:49).

I likhet med statarna hade industriarbetarna dåliga arbetsvillkor och hemförhållanden. Textilindustrin var den viktigaste näringen för kvinnor där arbetsvillkoren var hårda, lönen var låg och arbetstiden uppgick till 68 timmar per vecka. På grund av textilindustrins efterfrågan på arbetskraft flyttade många familjer in till städerna, vilket ledde till att bostadssituationen förändrades radikalt för många familjer. Bostäderna var primitiva och bestod ofta av två typer av lägenheter: ett rum med kök och ett rum utan kök, i de sistnämnda fanns istället endast en kakelugnsspis. Ofta bodde det fler än fem personer i varje rum. Trångboddheten gav upphov till svåra hygieniska förhållanden då bostäderna saknade både avlopp och renhållning. De sanitära problemen var troligtvis orsaken till att Moa Martinsons hemstad Norrköping hade en dödlighet som var bland de högsta i landet. De vanligaste dödsorsakerna var tuberkulos, en typisk fattigdomssjuka orsakad av osunda bostäder och näringsfattig kost (Engman 1990:17ff).

1.8 Uppsatsens disposition

I kapitel 2 presenteras de teoretiska utgångspunkter som ligger till grund för uppsatsens undersökning. Den teoretiska redogörelsen är i huvudsak baserad på feminismens perspektiv om hur genus och kön är kulturellt och samhälleligt konstruerat. Vidare ges en redogörelse för hur feminismen har ansett kvinnan vara underordnad mannen i samhället och familjen. Avslutningsvis ges en presentation av Ebba Witt-Brattströms samt Magnus Nilssons tidigare forskning om Moa Martinsons respektive Ivar Lo-Johanssons författarskap. I kapitel 3 presenteras den vetenskapliga metod som ligger till grund för uppsatsens undersökning.

Metoden som har använts är en kombination av närläsning och hermeneutik. I kapitlet redogörs för undersökningens primära material, urval samt undersökningens tillvägagångssätt. Kapitlet avslutas med ett förtydligande hur författarna respektive karaktärerna i romanerna särskiljs i resultat och analyskapitlet. I kapitel 4 presenteras resultat och analys av utvalda citat från Moa Martinsons *Mor gifter sig* (1936) och Ivar Lo-Johanssons *Analfabeten* (1951). Kapitlet avslutas med en sammanfattning av resultatet. Resultatet diskuteras i kapitel 5 utifrån uppsatsens syfte, problemformuleringar och teoretiska utgångspunkter. Avslutningsvis sammanfattas uppsatsens innehåll, vilket presenteras i kapitel 6.

2 Teoretiska utgångspunkter

Inledningsvis ges en kort introduktion till feminismen som forskningsfält. De teoretiska utgångspunkter som redogörs för nedan är i huvudsak baserade på feminismens samhällsperspektiv om hur genus är kulturellt och samhälleligt konstruerat. Vidare redogörs för hur kvinnan ur ett historiskt samt samhälleligt perspektiv har ansetts vara underordnad mannen. Kapitlet avslutas med en presentation av tidigare forskning vilken är baserad på professorn i litteraturvetenskap Ebba Witt-Brattströms samt lektorn i litteraturvetenskap Magnus Nilssons forskning om Moa Martinsons respektive Ivar Lo-Johanssons författarskap. Då uppsatsens syfte är att undersöka hur kvinnan skildras i svensk arbetarlitteratur med utgångspunkt i romanerna *Mor gifter sig* (1936) samt *Analfabeten* (1951), är ovannämnda utgångspunkter en viktig tolkningsram att referera till vid genomförandet av analysen.

2.1 Feminismens grundtankar

Enligt Lisbeth Larsson (2002), professor i litteraturvetenskap, kan feminism generellt sägas beteckna en mängd företeelser inom olika samhälleliga fält från samhällskritisk debatt, politiska strategier, radikal aktivism till vetenskaplig teori och metod (Larsson 2002:116-127). Utifrån ett samhälleligt perspektiv kan feminism sägas utgå från två teser, där den första tesen anser att kvinnor generellt är underordnade män och den andra tesen anser att denna underordning är fel och bör upphävas. På vilket sätt kvinnans samhälleliga position gentemot mannen ska upphävas skiljer sig åt inom olika feministiska inriktningar enligt Lena Gemzöe lektor i socialantropologi och forskare vid Centrum för kvinnoforskning, Stockholms universitet (Gemzöe 2002:13ff). Feminismen delas vanligtvis upp i två huvudskiljelinjer, biologister samt konstruktivister. Biologisterna anser att könsskillnader är medfödda vilket innebär att kvinnor och mäns beteenden kan förklaras utifrån biologiska sammansättningar av hormoner och gener. Konstruktivisterna hävdar, i motsats till biologisterna, att alla könsskillnader är socialt konstruerade och har indoktrinerats utifrån ett samhälleligt och kulturellt arv (Gemzöe 2002:38ff).

Inom det feministiska forskningsfältet har beteckningen kön används för att beskriva det biologiska könet medan beteckningen genus har använts för att beskriva det socialt konstruerade könet (Gemzöe 2002:80). Judith Butler professor i retorik och jämförande litteraturvetenskap, ifrågasätter dessa beteckningar i *Gendertrouble* (1990). Hon är banbrytande i sitt resonemang om kön och genus och huruvida dessa egentligen har en fast och otvivelaktig definition.

Även om kvinnors oproblematiske enhet ofta återopas i syfte att skapa en identitets solidaritet, har en spricka uppstått i det feministiska subjektet i och med distinktionen mellan kön och genus. Denna distinktion, som ursprungligen avsåg att ifrågasätta formeln biologi – är – ödet, tjänar som stöd för argumentet att hur biologiskt orubbligt könet än må vara är i alla fall genus kulturellt konstruerat; följaktligen är genus varken orsakat av könet eller så orubbligt som könet förefaller. [...] Om det visar sig att vi kan bestrida könets orubblighet, då är kanske detta som kallas kön lika kulturellt konstruerat som genus; kanske har det rent av alltid varit genus, vilket skulle innebära att skillnaden mellan kön och genus visar sig inte vara någon skillnad alls. (Butler 2007:55f)

Butler för ett resonemang som innebär att kön och genus skulle kunna tolkas som att båda är konstruerade i en samhällelig och kulturell kontext. Diskussionen om vad kön inbegriper omkullkastar Butler som något omöjligt att definiera. Hon anser att kön inte kan definieras med en fast form eller identitet. Könskategoriernas innebörder förändras ständigt. Det är alltså inte människans agerande som kategoriserar henne till ett specifikt genus, utan det är samhällets institutioner, så som lagar och stat, som utnämner människans genus. Våra kroppar blir alltså mänskliga vid den tidpunkt då vi benämns som pojke eller flicka eftersom människan föds in i redan symboliska ordningar. Dessa ordningar domineras av olika kategorier såsom kön, sexualitet, klass, och etnicitet (Butler 2007:87). Samhällets symboliska ordning för vad som anses vara specifikt manligt respektive kvinnligt är förknippat med värderingar, förmodade egenskaper och förmågor vilka anses vara associerade med respektive kön. En pojke som exempelvis är född och uppvuxen i ett fattigt område med lågutbildade föräldrar, blir färgad av de förväntningar som samhället har på pojkar av sådan börd. Förväntningarna kommer han sannolikt att sammankoppla med sin egen identitet och uppvisa beteenden och egenskaper som är associerade med den kategori han placerats i. Hos varje individ finns emellertid en flexibilitet att genom sina handlingar motarbeta samhällets förväntningar. Genom människans medvetna och omedvetna handlingar gentemot samhällets förmodade förväntningar omordnas könsidentiteten, därför kan aldrig kön och genus vara statisk och evig enligt Mikaela Lundahl, lektor i kulturvetenskap (Lundahl, 2006:212). Då kön och genus kan anses vara en samhällelig och kulturell konstruktion har även studier av manliga identiteter blivit en viktig del av den genusteoretiska forskningen enligt Paul Tenngart, lektor i litteraturvetenskap (Tenngart 2008:122f).

2.2 Kvinnan ur ett samhällsperspektiv

Den franska filosofen och feministen Simone de Beauvoir citerar på första sidan i *Det andra könet* (1949) den antike grekiske matematikern Pythagoras: ”Det finns en god princip som

skapat världsordningen, ljuset och mannen och en ond ande som skapat kaos, mörkret och kvinnan.” Med citatet vill hon lyfta fram den västerländska kulturens dualistiska genuskonstruktion. Simone de Beauvoirs val av boktitel *Det andra könet* syftar just på hur den västerländska kulturens konstruktion av kvinnlighet, vilken ses som en negation av manligheten (Gemzöe 2002:84).

Mänskligheten är maskulin och mannen definierar kvinnan inte sådan hon är i och för sig utan i hennes förhållande till honom själv. [...] Hon bestäms och särskiljs i förhållande till mannen och inte han i förhållande till henne. Hon är den oväsentliga gentemot den väsentlige. Han är Subjektet, det Absoluta – hon den Andra. (Beauvoir de 2002:84f)

Med begreppen subjekt/objekt och det Absoluta och den Andra uttrycker hon hur kvinnan står i ett värderande förhållande gentemot mannen. Kvinnans samhälleliga ställning är i förhållande till mannen underlägsen. I den västerländska historien har mannen systematiskt satt kvinnan i en underordnad position vilket har lett till att mannen har ansetts som subjekt och kvinnan som objekt. Utifrån ett samhälleligt perspektiv är kvinnans möjligheter begränsade genom lagar men också genom samhällets föreställningar om hur en kvinna bör agera. Vidare hävdar Simone de Beauvoir att kvinnor som väljer att förvärvsarbeta alltid hamnar i en position där hon ska förena hemarbete med förvärvsarbete. Dessutom får hon oftast sämre betalt än mannen, oavsett om de utför samma sorts arbete. Det är männen som innehar samhällets viktigaste poster och det är männen som har makten att välja in kvinnorna i gemenskapen (Beauvoir de 2002:187). Simone de Beauvoir uttryckte sin syn på kön med de kända orden, ”Man föds inte till kvinna, man blir det” (Beauvoir de 2002:325). Hon ansåg att det inte finns någon biologisk, psykisk eller ekonomisk grundförutsättning som kan känneteckna ett visst kön. Det är endast civilisationen som formar könen till de egenskaper som sedermera uppfattas som manligt eller kvinnligt och därför kan kön förklaras vara en social konstruktion (Beauvoir de 2002:834). Hon var kritisk till att kvinnor inte får plats i världen skapad av män och hon accepterade inte den stereotypa bild av kvinnan som filosofer, författare och forskare har skapat (Hirdman 2007:185). För Simone de Beauvoir kännetecknades den mänskliga existensen av människans handlingar, inte utifrån manligt eller kvinnligt. Tankarna om den mänskliga existensen delade hon med existentialisten och filosofen Jean-Paul Sartre. Han uttrycker i *Existentialismen är en humanism* (1986) att människan inte kan identifieras från början. För att bli någon, en människa, måste hon skapa sig själv, det vill säga ”människan är ingenting annat än vad hon gör sig till” (Sartre 1986:35).

Denna grundläggande idé utgick Simone de Beauvoir från för att avvisa tankarna på att män och kvinnor från födseln skulle innefattas av medfödda egenskaper.

2.3 Kvinnan som underordnad mannen

Feminismen hävdar att det finns en hierarki mellan könen vilken underbyggs av en samhällslig och kulturell föreställning om vad som är manligt och kvinnligt. Föreställningarna baseras på att kvinnor och män anses uppvisa olika egenskaper vilka knyts till det manliga och kvinnliga könet. Vanliga föreställningar om kvinnor är bland annat att de antas vara mjuka, omhändertagande, relationsinriktade och känslösa. Män däremot anses ha egenskaper som visar på förnuft, självständighet, målmedvetenhet och beslutsfattande. Vidare finns också en föreställning om att mannen är destruktiv, känslökall, aggressiv och våldsbenägen vilket resulterar i att mannen anses utgöra ett hot mot kvinnorna i samhället enligt Helena Hill, lektor i genusvetenskap (Hill 2003:49). Skillnaden mellan könen brukar förklaras med att mannen anses förknippad med ett förnuft, ett riktigt tänkande, det vill säga ett IQ. Kvinnor däremot anses vara förknippade med ett känslomässigt, ett särskilt tänkande, det vill säga ett EQ (Hirdman 2007:12f). Denna kategorisering innebär ”att göra skillnad där skillnad inte finns” som Yvonne Hirdman, professor i genushistoria, uttrycker det (2007:12f).

Föreställningen om kvinnliga och manliga egenskaper kan härledas till mäns och kvinnors ansvarsområden i samhället. Samhällets föreställningar om manlighet och kvinnlighet blir en del av den mänskliga identiteten. Förutom samhällsliga föreställningar om att kvinnor och män uppvisar specifika egenskaper, vilka kan härledas till kön, så anses kvinnan, som tidigare nämnts, stå i ett motsatsförhållande till mannen. Kvinnan är det som inte mannen är, det vill säga kvinnan måste förstås i relation till vad mannen är. Han anses vara den vita, västerländska människan mått. Det dualistiska tänkandet utifrån samhällsliga uppfattningar om vad som manligt eller kvinnligt varierar men vanliga förekommande motsatspar visas nedan.

Man/kvinna	subjekt/objekt
Förnuft/känsla	oberoende/beroende
Logik/intuition	aktiv/passiv
Människa/djur	ljus/mörker
Kultur/natur	ordning/kaos
Intellekt/kropp	gott/ont
	(Gemzöe 2002:83)

Motsatsparen visar att föreställningarna om mannen och kvinnan inte är likvärdiga. Den manliga föreställningen anses vara högre värderad ur ett samhällsligt perspektiv. Det kan

också uttryckas så att mannen är normen, kvinnan den avvikande (Gemzöe 2002:81ff). Den manliga normen kan sägas vara summan av ett samhälles olika typer av yrken såsom poliser, advokater, politiker, professorer etcetera. Kvinnan blir därmed per automatik jämförd med den manliga normen vilken hon alltid måste förhålla sig till och bedömas utifrån. Jämförelsen mellan vad som i samhället anses vara manlig respektive kvinnlig norm kan åskådliggöras med hjälp av en enkel mall:

A – icke A	(Man – kvinna = icke man)
A – a	(Man – kvinna = liten, sämre man)
A – B	(Man – kvinna = totala motsatser)
	(Hirdman 2007:179)

Normen A, gestaltar mannen i samhället, vilken kan sägas vara summan av allt mänskligt och som också kan sägas representera det ”normala”. Denna norm, det normala, är djupt inrotad i samhället och blir som tydligast då avvikelser från normen uppmärksammas. Normen är så standardiserad i samhället att avvikelser alltid uppmärksammas, vilket sker genom att tillägga epitetet kvinnliga såsom kvinnliga poliser, kvinnliga professorer, kvinnliga advokater etcetera (Hirdman 2007:179). Att vara kvinna innebär således att inte vara man. Särskiljandet av könen innebär att männen får makt över kvinnan vilket i sin tur innebär att kvinnan rangordnas utifrån sin relation till mannen. Kvinnans position i samhället beskrevs i efterkrigstid utifrån att rangordnas efter mannen i olika grupper. Att vara kvinna innebar exempelvis att vara förvärvsarbetande hustru eller gift med barn eller frånskild eller ogift mor. Beskrivningen av kvinnan utgick således från vilken relation kvinnan hade till mannen. Mannen däremot beskrevs i relation till andra män och rangordnades utifrån bland annat yrke och politik (Hirdman 2007:151f).

Kvinnans underordnade position i förhållande till mannen härstammar historiskt från tiden då samhället i större utsträckning var patriarkalt. Patriarken gestaltas av familjens överhuvud och styr över kvinnan i hemmet. Yvonne Hirdman (2007) har samlat in material som visar på kvinnans underordnade position i förhållande till mannen och funnit att den patriarkala familjen existerade i alla samhällsklasser långt in på 1900-talet. Mannen beskrivs som individen som kontrollerar kvinnor vilka han också har nyttjanderätt över. Mannens makt får och kan inte ifrågasättas av döttrar eller frun. Det är främst i familjära situationer som hans makt uttrycks. Mannens makt utövas oftast vid matbordet där han kan beordra sina underställda att ge honom det han efterfrågar eller att i protest sitta i tysthet. Det patriarkala samhället premierade söner vilka ärades högt och ansågs vara mer värda än döttrarna.

Sönerna fick oftare möjlighet att studera utan protester från fadern. Döttrarna ansågs vara en billig arbetskraft, främst i bondehemmen, vilka utförde gratisarbete, ibland i flera år. Att döttrarna förmodades stanna kvar i hemmen som gratis arbetskraft var en mer eller mindre tyst överenskommelse (Hirdman 2007:62ff). Flickors lägre värde blev ofta förmedlat av modern i familjen. Modern förmanade flickorna att inte tala illa om fadern samt favoriserade sönerna öppet. Kvinnan i familjen överförde sin tysta acceptans av det patriarkala styret till sina döttrar genom att aldrig opponera sig mot mannen och att ständigt anpassa sitt liv efter vad mannen krävde och bestämde. De vuxna döttrarna gifte sig naturligt nog med söner vilka var fostrade till att alltid få det bästa och kunna mästra över kvinnan som sin egendom. Mannen i familjen hade till uppgift att försörja familjen men de flesta kvinnor lönearbetade eller var behjälplig i det gemensamma jordbruket, samtidigt som kvinnan hade till uppgift att sköta barn och hushåll (Hirdman 2007:81f). Kvinnors lönearbete var dock anpassat efter mannens arbete och beslut i första hand och till barnen i andra hand. Kvinnan som underordnad mannen sågs som något naturligt och självklart. Mannen hade rättigheter i hemmet, bland annat krävde han personlig passning och vägrade utföra något som helst hemarbete, då området ansågs vara kvinnans ansvar. Vidare betraktades barnen tillhöra kvinnan, vilket i vissa fall ledde till att kvinnan ensam fick fostra och försörja barnen. Mannens och kvinnans samhällsliga positioner följde vad som ansågs vara den mänskliga naturens gång med giftermål, barnafödande och kvinnans acceptans av mannen som familjens överhuvud (Hirdman 2007:71).

2.4 Tidigare forskning

Då uppsatsens syfte är att undersöka hur kvinnliga könsroller skildras i två romaner i svensk arbetarlitteratur, presenteras resultat av tidigare forskning vad gäller Martinsons och Lo-Johanssons skildringar av kvinnan i sina litterära verk.

2.5 Ivar Lo-Johanssons skildring av kvinnan

De svenska författare som verkade under 1930-talet var engagerade i frågor som hade med moderniteten att göra. I centrum stod den litterära riktning som betecknats primitivism. Inom primitivismen ansåg sig författarna själva representera en ny generation berättare som framförallt hade en friare syn på livet. Författarna inom den primitivistiska riktningen lösgjorde sig från akademiska normer och moralisk bundenhet. Författarna kom att skildra sexualiteten mer frispråkigt än vad som tidigare varit brukligt (Olsson & Algulin 2002:451). Inom primitivismen framställdes kvinnan som en förmänskligad moder jord där de yttre

attributen liknades vid jordens ting, till exempel gjordes beskrivningar av kvinnokroppen där håret var gult som säden och där de kvinnliga bröstena doftade mjölk. Magnus Nilsson hävdar i sin avhandling *Den moderne Ivar Lo-Johansson* (2003) att Lo-Johansson i flera av sina verk använder sig av drag som kan liknas vid den primitivistiska kvinnogestaltningen men att han trots det kritiserar primitivisternas framställning av det kvinnliga könet. Nilsson menar att Lo-Johansson istället för att anknyta till primitivismens kvinnoporträtt försöker att reda ut vad den egentligen symboliserar. Nilsson hävdar att kvinnogestaltningarna i Lo-Johanssons romaner inte bör jämföras med primitivistiska beskrivningar av kvinnokönet. Till skillnad mot primitivisterna är Lo-Johanssons kvinnoporträtt placerade i en realistisk kontext medan primitivisternas beskrivning av kvinnan snarare kan placeras i en abstrakt kontext (Nilsson 2003:202ff).

Inom den primitivistiska riktningen har det talats om manlig respektive kvinnlig primitivism. Primitivismen var huvudsakligen ett manligt fenomen inom litteraturen som skrevs under mellankrigstiden. Den så kallade kvinnliga primitivistiska riktningen verkar enligt Nilsson snarare vara en kritik av primitivismen. En av skillnaderna mellan den manliga respektive kvinnliga primitivismen är att sexualiteten inom den kvinnliga inriktningen placerar könsdriften i ett större samhälleligt sammanhang. Kvinnornas sexuella upplevelser slutar inte med samlaget utan även graviditeten, den efterföljande förlossningen och de kroppsliga och psykiska förändringarna som följer med dem beskrivs (Nilsson 2003:206f). Liksom Witt-Brattström hävdar Nilsson att den manliga primitivismen skiljs åt från den kvinnliga, då den senare på ett tydligare sätt framställer hur kvinnan får utstå smärta till följd av sexualiteten. I sin avhandling om Moa Martinson framhåller hon att Martinson framhäver könsdriftens konsekvenser för kvinnan. Eftersom både Lo-Johansson och Martinson till skillnad från primitivisterna placerar sexualdriften och moderskapet i ett realistiskt socialt sammanhang bör de båda författarna betecknas som icke primitivister (Nilsson 2003:207f).

2.6 Moa Martinsons skildring av kvinnan

I *Mor gifter sig* (1936) skildras motsättningar och kamp mellan männens och kvinnornas förutsättningar och levnadsförhållanden i den svenska industriarbetarklassen. Enligt Witt-Brattström (1988) känner sig kvinnorna i romanen sig svikna av männen i familjens kamp för överlevnad. Den pågående klasskampen anser kvinnorna vara ett påhitt från männens sida för att få en anledning att lämna hemmen och tillsammans med sina arbetskamrater spendera tid på stadens krog. Ur ett kvinnoperspektiv är den nya tidens klasskamp avsedd att tillfredsställa männens krav i samhället. Frågor som berörde kvinnans vardag räknades inte till

klasskampskraven (Witt-Brattström 1988:208). I motsats till sina manliga författarkollegor lyfter Moa Martinson fram följderna av kvinnans drifter och sexualitet i sina skildringar. Könssjukdomar, oäkta barn och farliga aborter präglar den roll samhället tillskrivit kvinnorna. Proletärflickan Mia i *Mor Gifter sig* (1936), Moa Martinsons alter ego, identifierar sig med kvinnovärlden, hemmet och de kvinnor som omger henne. I *Mor gifter sig* (1936) befinner sig kvinnorna i huvudsak i Norrköping och har inte längre samma funktion som de hade i skötseln av jordbruket. Möjligheterna för kvinnorna i staden att försörja sig var inte många, valen bestod av enkla hushållssysslor åt andra eller hårda arbeten vid textilindustrin. Sett ur arbetarkvinnans perspektiv är den samhälleliga strukturen en nerklassning i jämförelse med kvinnans status i jordbruket. Kvinnans kamp för överlevnad räknas inte till samhällets rådande klasskamp vilket resulterar i att kvinnorna anses vara överflödiga i den samhälleliga kontexten (Witt-Brattström 1988:207ff).

I Moa Martinsons författarskap skildras manligheten synonymt med egoism, superi, sexuell driftutlevelse, lättja, opålitlighet, kärlekslöshet och snuskighet/lorlighet. Kvinnorna framställs i motsats till de manliga egenskaperna som självuppoffrande, allmoderliga, nyktra, sexuellt återhållsamma, flitiga, hederliga, kärleksfulla och framförallt renliga. Dessa kvinnliga egenskaper var nödvändiga för kvinnors arbetsområden i det agrara samhället. I det industrialiserade samhället förvandlas kvinnan till att bli mer beroende av mannen och hans inkomst till skillnad från den det tidigare jordbrukssamhället, där arbetssättet var mer av kollektiv art. Motivet i Martinsons romaner är att få kvinnorna att framstå som männens absoluta och moraliskt bättre motsatser (Witt-Brattström 1988:235f).

3 Metod och material

Kapitlet inleds med en beskrivning av undersökningens metodval. Därefter följer en beskrivning av det primära källmaterialet som använts vid genomförandet av undersökningen samt urval. Vidare redovisas tillvägagångssättet vid undersökningens genomförande. Kapitlet avslutas med ett förtydligande hur författarna respektive karaktärerna i romanerna särskiljs i resultat och analyskapitlet.

3.1 Hermeneutik och närläsning

Analysen av Ivar Lo-Johanssons roman *Analfabeten* (1951) samt Moa Martinsons roman *Mor gifter sig* (1936) utgår från hermeneutikens förståelse och tolkning av diskurser. Hermeneutikens utgångspunkter bygger på en tolkning av romanen, där forskaren ser subjektivt på texten utifrån sina tidigare erfarenheter, tankar och känslor. Som metod innebär hermeneutiken att arbetets utgångspunkt koncentreras såväl på textens innehållsmässiga helhet som på de mindre beståndsdelarna för att nå fram till en så fullkomlig uppfattning som möjligt (Patel & Davidsson 2003:142). Per-Johan Ödman, professor emeritus i pedagogik, anser att det grundläggande för hermeneutiskt tolkningsarbete är *inre* och *yttre kontroll* samt *del-* och *helhetskriteriet*. Den inre kontrollen belyser om tolkarens deltolkningar står i relation till varandra. Motsäger deltolkningarna varandra eller kan de kopplas samman? Den yttre kontrollen riktas mot källmaterialets betydelse för undersökningen. Frågan som ställs är om forskarens deltolkningar klarar en kontroll mot undersökningens empiriska bakgrund. Forskaren möter romanen med en viss förförståelse så som läsarens tidigare erfarenheter och förväntningar. Tolkningsaktiviteten, det vill säga den subjektiva aspekten som bygger på den historiskt givna förståelsehorisonten är nödvändig för att texten ska kunna tolkas. Vi förstår och tolkar texten utifrån olika aspekter som skapats i vårt förflutna. Tolkaren av texten är präglad av en viss samhörighet, men även kontexten som tolkaren tillhör inverkar på hur texten upplevs. Resultatet blir att texten i hög grad skapas utifrån läsarens perspektiv (Ödman 2007:99ff). För att förstå tolknings- och förståelseprocessen inom hermeneutiken liknar Ödman utgångspunkten för analysen vid att lägga pussel. Pusselbitarna, liksom texten, är vid början av analysen ostrukturerade och oformliga. Emellertid börjar forskaren plocka bland bitarna i pusslet. Efterhand visar det sig att några av bitarna har samma färg, några av dem passar ihop och bildar till sist ett stoff där pusselläggaren börjar ana en helhet. Forskaren måste kontinuerligt göra sådana tankerörelser mellan textens olika delar för att textens helhet ska bli synlig. Den hermeneutiska forskaren pendlar från textens del till helhet och från helhet till del. Inom den hermeneutiska forskningen finns föreställningen att tolknings- och

förståelseprocesserna inte har något definitivt svar utan snarare finns adekvat och mindre adekvat tolkning (Ödman 2007:106f). Den slutliga tolkningen är beroende av att forskaren bearbetar och närläser texten flera gånger för att resultatet ska bli tillfredställande för läsaren.

Som ett komplement till hermeneutisk metod används även närläsning vid undersökningens genomförande, där funktionen är att plocka ut de grundläggande delarna i texten och kunna belysa förhållandet mellan texten och undersökningens frågeställningar. En central aspekt som framhålls inom närläsning är att alla producerade texter strävar efter att förmedla ett budskap, som för läsaren kan uppfattas som tolkningsbart (Lundqvist 1987:8ff). I likhet med hermeneutiken är läsarens tolkning av texten central vid närläsning. Att tolka en text förutsättningslöst är inte möjligt eftersom läsaren alltid möter en text med ett visst mått av förförståelse. Läsaren är präglad av en kulturell gemenskap samt den kontext tolkaren tillhör, vilket också inverkar på hur texten upplevs. Detta resulterar i att textens mening i hög grad formas utifrån läsarens perspektiv. Under närläsning av texten tolkas och revideras innehållet utifrån läsarens förståelse av textens innehåll. Läsaren ses som medskapare av texten där författarens intentioner med texten inte alltid står i centrum. Fokus flyttas från författaren och de omständigheter under vilka han eller hon skrivit sin text, vilket innebär att en texts mening inte är bunden till författaravsikten, utan att den alltid påverkas av vem som läser texten och i vilka sammanhang läsningen äger rum (Wolf 2002:16).

3.2 Urval och material

Urvalet av litteratur bygger på intresset för hur kvinnan skildras i de båda verken. Romanerna har en viktig funktion som analysens reella undersökningsföremål eftersom de utgör ett underlag för att kunna besvara uppsatsens syfte och frågeställningar (Denscombe 2000:186ff). I Ivar Lo-Johanssons självbiografiska *Analfabeten* (1951) skildras främst faderns men också moderns förutsättningar och kamp för att lämna det tidigare statarlivet till att bli nyodlare. I *Mor gifter sig* (1936) skildras levnadsförhållanden i främst stadsmiljö utifrån ett kvinnligt perspektiv. Vår ambition är att i ljuset av feministisk teori kunna analysera hur kvinnan skildras i de båda romanerna.

3.3 Genomförande

Med utgångspunkt i vad hermeneutiken säger om tolkningsarbetet koncentrerade vi oss vid första läsningen av romanerna som ligger till grund för vår undersökning på textens innehållsmässiga helhet. Vid andra tillfället gjordes en mer koncis läsning där vissa delar av texten plockades ut för närläsning i syfte att kunna möjliggöra förhållandet mellan texten och

undersökningens frågeställningar. De delar som vi ansåg vara relevanta för vår undersökning nedskrevs för att närläsas samt ytterligare tolkas vilket innebar att textens mening formats efter vår egen förståelse av texten. Citaten som ligger till grund för vår analys av tidigare nämnda romaner har valts ut då dessa har tolkats kunna besvara uppsatsens syfte samt frågeställningar. Vår förståelse vad gäller feministisk teori har därför påverkat vårt val av utvalda citat från respektive roman. De delar av texten som vi har uppfattat kunna förmedla likvärdiga eller motsatta skildringar av kvinnan i romanerna med uppsatsens teoretiska utgångspunkter har därför utgjort fokus för vår läsning och tolkning. Patel och Davidsson (2003) framhåller att analysen av romanen måste vara tillgänglig för tolkning för att ett resultat ska kunna uppnås (Patel & Davidsson 2003:142).

3.4 Författare kontra karaktär

Romanerna som ligger till grund för vår undersökning är av självbiografisk karaktär. För att underlätta för läsaren har vi valt att särskilja romanernas karaktärer från författarna. När det gäller Moa Martinsons *Mor gifter sig* (1936) heter romanens huvudkaraktär Mia. Episoder i romanen skildras också utifrån en jagberättare som gestaltas av en vuxen Moa Martinson. I resultat och analyskapitlet har vi därför valt att kalla karaktären Mia för Mia och då den vuxna jagberättaren talar, kallar vi henne för Moa. Då vi hänvisar till författarinnan Moa Martinson har vi valt att kalla henne för Martinson. I romanen *Analfabeten* (1951) namnges inte romanens huvudkaraktär, romanen skildras utifrån en jagberättare. Vi har valt att särskilja karaktären/berättaren i romanen från författaren genom att kalla karaktären för Ivar. När referenser görs till författaren namnges han som Lo-Johansson.

4 Resultat och analys

Uppsatsens syfte är att undersöka hur kvinnan skildras i svensk arbetarlitteratur. I detta kapitel presenteras valda delar ur Moa Martinsons *Mor gifter sig* (1936) och Ivar Lo-Johanssons *Analfabeten* (1951) vilka är underlag för vår analys. De utvalda citaten kopplas till den tidigare presenterade teorin som är relevant för vår undersökning. Analysen bygger på de delar som svarar på uppsatsens syfte och frågeställningar. Inledningsvis under rubrikerna 4.1, 4.2 och 4.3 presenteras fokus för vårt urval i syfte att besvara respektive frågeställning. Under rubriken 4.1 *Kvinnliga könsroller* presenteras resultatet och analysen över valda delar vilka skildrar kvinnliga könsroller. Under 4.2 *Den kvinnliga underordningen i förhållande till mannen* presenteras resultat och analys över valda delar vilka beskriver kvinnans underordning i förhållande till mannen. Under rubrik 4.3 *Kvinnorollen ur ett samhällsperspektiv* presenteras slutligen de delar vilka framställer kvinnans roll utifrån ett samhälleligt perspektiv. Kapitlet avslutas med en sammanfattning av resultatet vilken presenteras under 4.4 *Sammanfattning av resultat*.

4.1 Kvinnliga könsroller

Under denna rubrik kommer citat som skildrar kvinnliga könsroller i de valda romanerna att analyseras. Kvinnliga könsroller innebär enligt feminismen att ansvara för skötseln av barn och familj. Den kvinnliga könsrollen tillskriver kvinnan specifika egenskaper som står i motsats till mannens egenskaper.

I ett tidigt skede av *Mor gifter sig* (1936) ger Moa Martinson en kort inblick i åren som gått innan romanen tar vid. Romanens huvudkaraktär Mia beskriver hur hon som spädbarn blev bortlämnad till morföräldrarna då hennes mor Hedvig inte hade möjlighet att ta hand om henne:

De pengar mor fått ”ett för allt” av min riktiga far, som var alldeles för fin för att gifta sig med mor, ty det lär vara stor skillnad på att gifta sig och på att bli far, de pengarna hade mor givit min morfar för att jag skulle få stanna där för alltid. Min morfar fick lunginflammation samma år och dog.

Min mormor kunde ha mig bara ett år, sen måste hon in i fattigstugan, ty hon blev blind. Så fick min mor släpa mig med på sina tjänarinneplatser så gott hon kunde, ända tills hon fick arbete på Brücks fabriker i Norrköping.

”Barnunderstödet” var längesen slut, genom att morfar i livstiden skrivit på en revers åt en granne. (Martinson 2005:9)

Vidare skildras Mias mor Hedvig som ensam försörjare av dottern.

Jag kunde inte gå när jag fyllt tre år, jag hade, som min mor sade, genom vanskötsel fått engelska sjukan.

När min mor började på fabrik i Norrköping, sökte hon upp en barnläkare, doktor L., som gjorde mig frisk. Min moster påstod att min mor svält sig i två år för att kunna betala kuren.

– Det var sånt pjosk med den där ungen, det hade gått an att smörja henne, som man gör med andra ungar. (Martinson 2005:13)

Citaten nedan visar hur Hedvig även som gift ensam får försörja dottern och anskaffa material till det väntande gemensamma barnet utan hjälp av den äkta mannen.

Och mor, som bara var sjuk. Inga pengar tjänte hon heller. Min styvfar tjänte nog pengar nu, men ville inte ge mor några. Karlarna i stan ville aldrig ge sina fruar några pengar. Vi skulle ha bott kvar på slätten hos Olga, där fick mor alla pengar av min styvfar. (Martinson 2005:272)

Mor betalade det vi var skyldiga i bodarna, betalade lite på hyran, köpte tygbitar som hon gömde i en låda och sydde små tröjor av. [...]

Mor var hemma nu, i två veckor. Hon sydde och rustade, väntade på min styvfar varje kväll. Han kom inte. Pengarna hon fått på bryggeriet var snart slut. Då måste hon ut på hjälp igen. (Martinson 2005:83)

Det finns en självklarhet i att barnet som kommer till världen är moderns ansvar oavsett hur hennes situation ser ut. Fadern i det första citatet har fullgjort sin plikt som man och har betalat en engångssumma i understöd för barnets framtid. Förutsättningarna skulle därför kunna vara bättre för barnet om morfadern inte hade lånat ut pengarna. Morfaderns handling försatte Hedvig i en besvärlig situation då hon blev tvungen att ännu en gång ensam ta hand om barnet. Mödrarnas chanser att få arbete försämrades avsevärt när de har små att ta hand om. Martinson skildrar modern Hedvig på ett realistiskt sätt som i många avseenden överensstämmer med vad feministisk forskning framhåller är typiska för den kvinnliga könsrollen. Simone de Beauvoir (2002) hävdar att kvinnor som förvärvsarbetar alltid utan undantag ska förena hemarbete med förvärvsarbete. Hedvig måste kunna förena hemarbete med förvärvsarbete. Familjens överlevnad måste prioriteras i första hand därför kan förvärvsarbetet ses som ett tvång för att kunna försörja det utomäktenskapliga barnet samt det väntande barnet inom äktenskapet. Enligt Hirdman (2007) var mannen skyldig att försörja familjen men citaten visar med tydlighet att även som gift fick kvinnan bära ett ekonomiskt tungt ansvar. Styvfadern tycks inte anse sig svika sin plikt som äkta man då han lämnar familjen åt sitt öde. Enligt Witt-Brattström (1988) framställs kvinnorna i *Mor gifter sig* bland annat som självupppoffrande och flitiga vilken citatet ovan visar exempel på. Martinson skildrar kvinnan som självupppoffrande då hon svälter sig själv för att kunna ge dottern sjukvård. Moderns flitighet skildras då hon syr och planerar för det väntade barnets ankomst. Flitigheten kan vara ett tecken på mer eller mindre en nödvändighet då det inte finns resurser

att kunna köpa färdiga kläder till det väntade barnet. De få pengar hon har tillgång till måste räcka till mycket och hon är medveten om att hon behöver söka sig en ställning för att kunna försörja sig själv, dottern och det ofödda barnet. Hill (2003) framhåller att osjälviskhet och flitighet är typiska kvinnliga egenskaper. Skildringen av kvinnan överensstämmer därmed väl med vad feministisk forskning framhåller vara typiska kvinnliga egenskaper. Hedvig framställs som hederlig då hon betalar familjens skulder till handelsboden då hon är medveten om att pengarna behövs när det ofödda barnet kommer eftersom hon ensam får försörja familjen. För att säkerställa familjen en bostad förskottsbetalar hon en del av hyran. Hedvigs agerande visar snarare på ett förnuft samt ett oberoende vilket beskrivs av Gemzöe (2002) som typiska manliga egenskaper. Hon agerar som om hon vore ensam ansvarig försörjare för det ofödda barnet trots att hon är gift. Witt-Brattström (1988) hävdar att kvinnan är beroende av mannen och hans inkomst i det industrialiserade samhället. Citaten ovan visar att trots mannens svek överlever kvinnan, med hårt arbete och många uppoffringar, en tillvaro utan manligt stöd. Hedvig kan tyckas vara beroende av mannens inkomst men hon klarar situationen på ett självständigt vis och lyckas trots allt skapa sig anställningar som kan ge den lilla familjen tillräckligt för att kunna överleva utan mannens ekonomiska bidrag.

I jämförelse med Martinsons skildring av kvinnans hårda tillvaro och beskrivning av kvinnan som flitig och självuppoffrande, ger Lo-Johansson en helt avvikande bild i nedanstående citat. Den här kvinnan tycks inte göra det som omgivningen förväntar av henne.

Småbrukarn var duktig, men hälften av honom skulle ha varit kvinnoklädd, den översta hälften. Han fick göra allting på egnahemmet, mjölka, diska, till och med laga mat.

Han kunde inte klara egnahemmet med den frun. Skulle en egnahemmare klara sig måste hustrun arbeta mer än hästen, men fick mindre omvårdnad. Man kunde taxera egnahemmarnas chanser att reda sig efter den tid hustrurna steg upp om mornarna. Småbrukarns hustru steg upp klockan åtta och även om Småbrukarn själv steg upp klockan fem, så hjälpte det inte. Hustrun satte aldrig sin fot i lagårn.[...] Min far gick vanligen upp klockan halvfem men ofta gick han upp tidigare. Min mor var regelbundet uppe före honom. Hon låg på äktapars vis ytters i sängen, som stod längs en vägg. (Lo-Johansson 1951:195f)

Citatet nedan visar en skildring av Ivars mor och hur hon i motsats till kvinnan ovan beskrivs som arbetsam och flitig.

– Du ska väl inte skämma ut dej med att ta den skitiga skjortan? sa hon först när han var nästan färdig. Det syntes att hon ändå hade följt med vad han företagit sig.

– Ska jag ta en annan då? frågade min far fogligt.

Det var inte han som hade hand om skjortorna. Han hade aldrig behövt bry sig om det invändiga av huset. Inte ens koka en gryta potatis hade han lärt sig. Min mors driftighet hade helt enkelt understött hans husliga tafatthet. (Lo-Johansson 1951:249)

Småbrukarn är granne till Ivars familj. Han utför vad som anses vara både kvinnliga och manliga sysslor i hemmet. Småbrukarns hustru däremot framställs som en kvinna som inte agerar enligt den kvinnliga könsrollsdiskursen. Lo-Johanssons skildring av grannkvinnan kan ses som en kritik av hennes brist på handlande speciellt då han jämför henne med skildringen av moderns arbetssträvan och flitighet. För Lo-Johansson framhålls fasta kvinnliga och manliga roller vilka är nödvändiga för att det dagliga arbetet ska fungera. Alla i hushållet oavsett kön, måste bidra med sin arbetskraft för att familjen ska kunna överleva. Dels så kritiserar han grannfrun som vägrar att göra sin plikt och dels så förlöjligar han maken genom att inleda beskrivningen som att han till hälften skulle vara klädd i kvinnokläder. Det intressanta är att Ivar i romanen endast vill sätta kvinnokläder på den övre delen av manskroppen, genom att bevara manskläder på den nedre delen av kroppen bibehåller han därmed det manliga könet. Indirekt tar Lo-Johansson ställning i frågan vad gäller kvinnornas förväntade egenskaper och plikter då han framhåller sin mors flitighet i jämförelse med grannfruns. Citaten skildrar två skilda kvinnogestaltningar där modern framstår som den moraliskt bättre kvinnan då hon fullföljer sina plikter. Skildringen av modern uppvisar likheter med hur Moa Martinson framställer kvinnorna enligt Witt-Brattström (1988).

Lo-Johanssons skildring av modern är dock inte entydig. I citatet nedan framställer han moderns reaktion i motsats till vad feminismen anser vara typiska kvinnliga egenskaper.

Hon fick se att det var sot kvar som jag inte kunnat få bort fast jag försökt tvätta med spott och gnida med handen.
– Du har hållit på att tänka eld på huset? Det har brunnit här? skrek hon.
Min far kom också ut. När han fick höra hur det gått till vart han djupt allvarlig. Jag bekände fullständigt.
Jag fick inte stryk. Men jag såg att min far fick tårar i ögonen. Egnahemshuset hade kunnat brinna upp. Alltihop med egnahemmet hade kunnat vara förbi för alltid.
– Nu är det slut med att ligga i trappan, sa min far förvånansvärt lamt.
Han brydde sig inte ens om att dölja att han hade tårar i ögonen. Tårarna rann ner i skägget på honom. (Lo-Johansson 1951:141)

Eldsvådan har blivit upptäckt av modern av en slump och hon reagerar kraftfullt då hon inser vad som skulle kunna ha inträffat med det nybyggda huset. Fadern visar öppet sina känslor och förhåller sig passivt till det som hänt. Vanliga föreställningar som anses vara typiskt kvinnliga är enligt Hill (2003) bland annat att kvinnor är passiva, mjuka och känslösa. Modern i citatet ovan däremot framställs snarare som aggressiv, vilket enligt Hill (2003) beskrivs vara ett typiskt manligt drag. Fadern gråter och visar öppet sina känslor vilket innebär att hans agerande snarare uppvisar drag som kan härledas till den kvinnliga könsrollen. Vad som inte framgår av citatet är vem Ivar fruktar att få stryk av, modern eller

fadern. Vår tolkning är att han fruktar stryk av sin mor. Modern skildras som hård och avståndstagande vilket är en klar motsats till feminismens beskrivning av kvinnliga egenskaper.

4.2 Den kvinnliga underordningen i förhållande till mannen

Nedan presenteras valda citat som skildrar kvinnans relation till mannen. Enligt feminismen anses kvinnan vara underordnad den patriarkala mannen. Citaten analyseras huruvida kvinnan understödjer mannens maktposition via sitt handlande.

I citatet nedan skildras hur den äldre brodern till Ivar misshandlar en dräktig ko. Familjen har ekonomiska bekymmer och alla i familjen blir påverkade av den oroliga stämningen. Modern står utanför ladugården och hör hur den äldsta sonen slår kon allt hårdare med sin svångrem fullsatt med knappar av mässing.

Min mor stod utanför och räknade slagen. Hon avbröt honom inte genast. Först när han slagit sig trött gick hon in i lagårn.

– Ställ dej där, sa hon torrt befallande.

Hon tog svångremmen ifrån honom och tvingade honom att knäppa ner byxorna. Med den nitade remmen gav hon honom precis lika många slag som han nyss gett den röda kon.

– Ett, två, tre, fyra, fem, sex, sju, räknade hon hela tiden sakta.

Min bror underkastade sig den fruktansvärda bestraffningen. Han var sen länge giftasvuxen och skulle snart gifta sig. (Lo-Johansson 1951:100)

Skildringen visar att kvinnan, i detta fall modern, inte är underlägsen det manliga könet, snarare tvärtom. Hon är den starka i relationen mellan moder och son, hon tar ingen hänsyn till att sonen är vuxen. Brodern tar den underlägsnas plats i relationen och han gör det utan protest eller motreaktion. Enligt Hirdman (2007) agerade kvinnor underlägset i förhållande till det manliga könet genom att aldrig protestera mot vad vuxna män gjorde eller uttalade i familjen. Lo-Johansson visar med tydlighet sin moders ställning i hemmet. Modern uppvisar en auktoritet vilken inte ifrågasätts av den vuxna sonen. Auktoriteten anses av feminismen snarare vara representerad av mannen i familjen. Skildringen av modern kan därför tolkas vara en motsatt beskrivning av den kvinnliga underordningen i förhållande till mannen enligt feministisk forskning. I citatet nedan skildras hur Ivars föräldrar försöker diskutera hur de ska få Morbror Janne att flytta. Morbrodern har lånat ut pengar till Ivars föräldrar för att de ska kunna köpa sin egen jordlott till villkoret att han får stanna hos familjen till sina sista levnadsdagar. Mellan Ivars mor och Morbror Janne råder osämja till skillnad från faderns relation till den samma, då fadern uppfattar Morbror Janne som en positiv tillgång i arbetet med att bruka jorden.

Min far gick bort till min mor. Han hade hittills förhållit sig orubblig. Nu tvekade han.
– Han vill inte, sa han vacklande. Han säger direkt nej. Hur ska vi då göra?
Min mor visade äntligen ett tecken till att hon uppmärksammat att något försiggick i köket.
– Då flyttar jag istället, sa hon högt. Endera av oss. Du får välja. Honom eller mej.
Min far gick tillbaks till Morbror Janne vid bordet (Lo-Johansson 1951:274f).

Hirdman (2007) hävdar att kvinnan har en underordnad position i förhållande till den patriarkala mannen i familjen. Lo-Johansson skildrar snarare kvinnan som en beslutsfattande matriark vilken kan styra sin mans handlingar genom hot. Modern har makt över sin man att utföra hennes vilja vilket strider mot vad Hirdman (2007) funnit i sin undersökning om att kvinnan är underställd mannen. Mannen i citatet vänder sig till kvinnan för att finna råd hur familjens situation ska lösas. Att rådfråga kvinnan i hushållet visar snarare på mannens underordnade position i förhållande till kvinnan. Moderns agerande visar snarare på ett oberoende vilket Gemzöe (2002) hävdar är samhälleliga föreställningar som tillskrivs det manliga könet. Moderns ord kan uppfattas vara ett frivilligt val för fadern att begrunda, men i realiteten har han ingen möjlighet att välja Morbror Janne före sin fru. Familjens framtid är mer eller mindre beroende av att det finns en kvinna som kan sköta hushållet samt djuren och att det finns en man som kan sköta jordbruket. Fadern har ingen kunskap eller möjlighet att utföra moderns arbete vilket innebär att han inte kan välja bort sin hustru. Det ultimatum som ställs på mannen blir därmed inget val i egentlig mening. Skildringen av kvinnans handlande visar att både mannens och kvinnans ord är av betydelse vilket strider mot den gängse feministiska uppfattningen om kvinnans underordning i förhållande till mannen.

Martinsons skildring av kvinnans underordning i förhållande till mannen är inte klart uttryckt. I citatet nedan skildras hur styvfadern Albert har sagt upp sig från sin anställning som statare och moderns reaktion på detta beslut.

Första dagarna i juli gav han sig i väg från den värmedallrande trädan, där täckdikesrören redan låg utplanterade i rader och täckdikena skulle gå fram.
– I dag har jag slutat, det ska fan gå där som en negerslav.
– Jaså, vad ska det nu bli då?
– Alltid blir det något.
– Ja, mig gör det också detsamma, jag får ju lika mycket antingen du arbetar eller ej.
Mor såg likgiltig ut när hon sade det, men jag kände hur hon ängslade sig.
Inget svar. Dörren åkte igen med en smäll. (Martinson 2005:65)

Modern, Hedvig, ifrågasätter familjens framtid då mannen inte längre har någon anställning. Hon visar upp en fasad av hårdhet inför sin man med orden att ”jag får lika mycket antingen du arbetar eller ej”. Det finns ett drag av oro hos modern då hon är medveten om att hon är

beroende av att mannen har arbete. Alberts beslut att sluta sin anställning innebär att familjen måste flytta. Som statare ingår bostaden som löneförmån och eftersom Albert har slutat sin anställning försätter han sin hustru och styvdotter i en besvärlig situation. Hedvigs agerande visar på kvinnans underordning i förhållande till mannen. Hon har inget att sätta emot hans handlande, hennes ord är svidande men de utgör ingen reell skillnad för familjens framtid. Hedvig har att finna sig i sin position som underordnad mannen och följa hans nycker och infall. I likhet med vad Hirdman (2007) hävdar anpassar sig kvinnan, i detta avseende Hedvig, till vad mannen beslutar och accepterar därmed sin underordnade position som kvinna. Martinson skildrar tydligt hur Hedvig premierar mannen före sitt eget välbefinnande med orden:

”Den som arbetar måste ha det bästa och mesta”, det var mor gruvligt noga med att pränta i mig. Den lärdomen tog så grundligt och den inpräntades så ensidigt, att jag egentligen fick för mig att *endast män arbetade och de skulle ha det bästa*. En lärdom som senare i livet höll på att bli min rama sväldöd. En handgriplig lärdom är inte lätt att rota ut. (Martinson 2005:168)

Dottern kan sägas vara indoktrinerad med orden att männen är mer värda än kvinnor. Kvinnors arbete är något som ska utföras men värderas inte likvärdigt med mannens arbete. Den underordnade positionen kvinnan har i förhållande till mannen visas i hur kvinnan accepterar det patriarkala styret genom att svälta sig själv för att kunna ge mannen det han förväntas vilja ha. Kvinnan blir därmed i jämförelse med mannen kategoriserad som vad Hirdman (2007) kallar ett B, det vill säga kvinnan är mannens totala motsats. Kvinnan värdesätter inte sig själv eller sitt arbete utan ser mannens arbete som det mest betydelsefulla även om detta resulterar i självsvält. Martinsons reflektion av hur påverkad hon är av moderns uppfattning om vem i familjen som är värdefull visar dessutom vad Simone de Beauvoir (2002) hävdade att könsroller är samhälleligt och kulturellt skapade. Förväntningar om hur en kvinna ska uppträda i förhållande till en man överförs från mor till dotter. I citatet är det den vuxna Moa som uttalar sig vilket visar på en medvetenhet om att förväntningarna och uppträdandet mot det manliga könet kan förändras. Den kvinnliga könsrollens underordning kan därmed tolkas vara av en samhällelig och kulturell mänsklig konstruktion vilket Butler (2007) hävdar. Butler (2007) hävdar vidare att människan föds in i symboliska ordningar vilka kan härledas till respektive kön och som påverkar människans handlande utifrån förväntade egenskaper. I citatet ovan förväntas den vuxna Moa agera på ett likvärdigt vis såsom modern har agerat och förmanat henne att göra. Reflektionen som beskrivs visar på att

kvinnan tar över och förvaltar en förväntad kvinnlig underordning i förhållande till mannen vilket tyder på ett samhälleligt samt kulturellt arv snarare än biologiskt medfödda åtskillnader.

I nedanstående citat skildrar Martinson moderns reaktion när dottern Mia framhåller sina förväntningar på vad hon anser att modern har i uppgift att sköta. Dessutom ifrågasätter Mia moderns val av make.

Jag skaffade mig stryk av mor och det återställde mig litet grand till sunda vätskor. [...] Jag hade helt sonika en eftermiddag frågat henne om en del saker, till exempel varför hon inte längre hade alkottar i vaserna? Varför hon hade tvärgardin för det enda fönster på det rum vi nu hade? Varför det aldrig var i ordning här hemma?

– Och mitt bästa förkläde har du inte tvättat. Jag får se ut som en annan –

– Som vad för något? frågade mor olycksbådande. Vad är det du pratar? Börjar du bli lik ”honom”? Vet du inte skäms! Är det sådant du får lära dig i skolan, att komma hem och vara otäck mot mor din? [...]

– Kunde du inte göra lite fint här också, vågade jag försiktigt, och kan jag inte få en dalkulleväska? Jag får se ut som en annan –

– Jag ska ge dig för en annan, sa mor och gav mig ett par duktiga rapp därbak över kjolarna. Var nöjd som du har det, och skäms en smula. Jag går hos folk och släpar var dag på smörja av alla slag, bara för att du ska få äta dig mätt.

[...] Slagen hade inte tagit något vidare, jag satt där och tjurade en stund.

– Du kunde ha tagit en annan karl, en som försörjt oss, sade jag om en stund. Jag hade en gång hört min moster säga så till en annan av mors systrar.

– Nu tiger du, sa mor, och under tystnaden fick jag smaka riset. (Martinson 2005:41f)

Modern visar med sin handling att hon inte accepterar dotterns ifrågasättande av hur hon sköter hemmet. Det som upprör modern mest är att dottern ifrågasätter hennes giftermål med styvfadern. Upprördheten visar att modern försvarar mannen indirekt eftersom dottern får smaka riset för sitt negativa uttalande om styvfadern. Hirdman (2007) hävdar att mannen inte får ifrågasättas och att kvinnan anpassade sitt liv efter vad mannen krävde och bestämde, vilket innebar att kvinnan accepterade mannens överordning. Citatet ovan visar hur styvdottern ifrågasätter moderns val av äkta man. När modern väljer att tukta barnet för sin näsvishet och sitt ifrågasättande accepterar hon sin underordnade position i förhållande till mannen. Moderns handlande visar snarare att hon finner sig i sin position som underordnad och som ansvarig för hem och barn. Hon accepterar mer eller mindre sin situation som underordnad mannen då hon inte frigör sig från sitt förhållande. När mannen återvänder till familjen i perioder finns modern där och väntar honom. Modern blir upprörd då dottern i likhet med styvfadern, kritiserar hennes skötsel av både hemmet och dotterns orena kläder. Modern sliter för att försörja Mia och är vid tidpunkten medveten om familjens dåliga levnadsförhållanden. Dotterns kritik kan av modern tolkas som ett dubbelt svek. Mia kritiserar moderns skötsel av hemmet och med uttalandet allierar hon sig indirekt med männen vilka

anses av kvinnorna i romanen vara orsaken till familjens lidande. Citatet visar på kvinnans komplexa tillvaro då hon förväntas sköta både hem och förvärvsarbete oavsett hur hon mår. Kvinnan är också i behov av att mannen kan hjälpa till med försörjningen vilket inte Martinsons styvfar gör. Moderns agerande visar tydligt på vad Hirdman (2007) hävdar vara kvinnans ansvarsområden, att ensam fostra och försörja barnen samt sköta hemmet.

4.3 Kvinnorollen ur ett samhällsperspektiv

Nedan presenteras kvinnorollen ur ett samhällsperspektiv. Kvinnans möjligheter begränsades bland annat genom samhällets lagar och vid förvärvsarbete fick kvinnan alltid lägre lön än mannen. Kvinnan förväntades dessutom följa ett av samhället skapat könsmonster.

Citatet nedan beskriver när Mias styvfar har haft en utomäktenskaplig förbindelse som resulterat i ett utomäktenskapligt barn.

Min styvfar hade ställt till ett barn med någon kvinna inne i fabrikskvarteren, där han brukade hålla till på sin fritid, och kvinnan hade inte haft bättre vett än hon stämt honom, fast han var gift. Lagarna var dock så dåförtiden, att en barnamor *inte* kunde få understöd av barnafadern, om han var gift med en annan kvinna. Stämningssappen hade kommit just den dagen och min mor var alldeles tokig, hon hade inte haft en aning om historien. (Martinson 2005:31)

Citatet visar med tydlighet det Simone de Beauvoir (2002) hävdar att kvinnans möjligheter begränsas till följd av samhällets lagar och förordningar. Kvinnan blir dubbelt bestraffad, dels genom att hon blir försörjningsansvarig för barnet och dels för att samhällets lagar försätter henne i en sådan situation där hon inte kan få hjälp av samhället eller hjälp av fadern till barnet. Lagarna innebar också att mannen gick fri från skyldigheter att ta ansvar för det utomäktenskapliga barnet. Det intressanta är att Martinson lägger in en värdering med orden, ”kvinnan hade inte haft bättre vett än hon stämt honom”. Den vuxna Moa kan tolkas nedvärdera den andra kvinnas handling gentemot styvfadern. Hon försvarar därmed styvfaderns snedsprång då hon indirekt anklagar den andra kvinnans sätt att hantera situationen. Martinsons skildring avviker från vad Witt-Brattström (1988) hävdar är typiskt för Martinsons författarskap, att skildra kampen mellan könen och framställa kvinnorna som moraliskt bättre än männen. I citatet lägger Martinson all skuld på den andra kvinnan, möjligtvis för att den egna modern ska framstå som den bättre kvinnan. Vid ett senare skede i romanen skildrar Martinson hur mannen lämnar familjen för krogen efter det dagliga arbetet.

– Din far han är visst aldrig hemma, sa grannfrun och tog mig i handen, då jag smög mig intill henne vid pilarna.

– Han sitter på Skul-Jons krog, sa jag likgiltigt.
Det vore lagom att man gick dit och satte sig också, sa grannfrun. Alla fruntimmer skulle gå och sätta sig på krogarna. (Martinson 2005:73)

Ansvar för barnen och hemmet verkar entydigt vara moderns förpliktelser. Grannfruns ord om att ”alla fruntimmer skulle gå och sätta sig på krogarna” kan läsas som en ironi över kvinnans samhällseliga roll. Påståendet att kvinnor kan göra som männen skulle förmodligen innebära att samhället radikalt försämrades. Kvinnans roll i samhället var bland annat att sköta om hemmet och fostra barnen. Citaten ovan visar därmed kvinnans begränsningar då hon inte har möjlighet att frångå sitt ansvar för hemmet. Kvinnans frihet är i stort sett obefintlig. Mannen däremot anses inte behöva befatta sig med skötsel av hem eller fostran av barn vilket innebär en frihet för honom att göra som han själv behagar. Citaten visar vad Witt-Brattström (1988) hävdar, att det skulle vara omöjligt för kvinnan att göra som sin make, lämna hemmet för krogen, då kvinnan framställs som mannens absoluta och moraliska motsats. När männen inte bidrog med någon lön till familjen fick kvinnorna ofta förvärvsarbete vid sidan om skötseln av hemmet. Simone de Beauvoir (2002) framhåller att kvinnans arbete utanför hemmen i regel gav en lägre lön än mannens vilket Martinson skildrar nedan.

Min styvfar hade hundrafemti kronor om året i kontanter, min mor åtta kronor i månaden för två gångers mjölkning om dagen, det blev inte många kronor i månaden att hushålla på. Det var ju dock inte i grå forntiden. Det fanns till och med en telefon på gården och uppe i Stockholm rasslade spårvagnarna på gatorna. (Martinson 2005:194)

Citatet ovan skildrar tillvaron då styvfadern har tagit tjänst som statare. Som statare var villkoren sådana att anställningen alltid inkluderade hustruns arbetskraft. Modern har därför ingen möjlighet att påverka sin inkomst då hon enligt styvfaderns anställningsvillkor är tvingad till att utföra mjölkningsplikten som statarhustru. Utifrån ett samhällseligt perspektiv blir kvinnan bunden till rådande samhällsordning vilket leder till att hennes möjligheter till förändringar kan anses vara obefintliga. Samhällets lagar och förordningar sätter kvinnan i beroendeställning till mannen på grund av rådande anställningsvillkor och på grund av att lönen är lägre än mannens, vilket innebär en omöjlighet för kvinnan att försörja sig själv på sin intjänade lön. Ur ett samhällseligt perspektiv är därför kvinnan underordnad mannen eftersom arbetsgivarens rättigheter talar till fördel för honom. Kvinnan kan därför tolkas bli ett objekt som tillhör mannen och som arbetsgivaren dessutom har rätt att nyttja. Objektiveringen av kvinnan hävdas av de Beauvoir (2002) vara mannens systematiska underordning av kvinnan vilket beskrivningen ovan visar likheter med. I nedanstående citat

skildrar Lo-Johansson moderns omsorg om hemmet. Mannen som inspekterar hemmet ska avgöra om familjen ska få möjlighet att belåna sin fastighet.

Den besökande såg betydande ut. Han satte upp näsan och granskade huset invändigt. Inne var det rent och snyggt. Min mor höll allting inomhus i en mönstergill ordning. Det var hennes fattigdoms stolthet. (Lo-Johansson 1951:91)

Lo-Johansson skildrar hur modern i romanen upprätthåller en oklanderlig renlighet i hemmet. Skötseln av hemmet var som tidigare nämnts kvinnans ansvar. Modern förväntas av omgivningen att fullfölja sin plikt som kvinna och denna plikt sköter hon med bravur. Modern är renlig och kan sköta ett hem trots knappa resurser, vilket visar likheter med vad Ebba Witt-Brattström (1988) hävdar är typiskt för hur Martinson skildrar kvinnan. Modern i citatet är stolt över sin ställning som ordningsam kvinna i ett hushåll där alla förväntas bidra med sin arbetsförmåga. Ur ett samhällsperspektiv hade kvinnan på landsbygden flera givna sysslor att sköta förutom hemmet och fostran av barnen. Kvinnans arbete gav ingen extra inkomst till familjen men var avgörande för familjens och jordbrukets fortlevnad. Det förväntades av kvinnan att utan betalning sköta djurhållning, skördarbete samt trädgårdsskötsel. Samhällets olika krav och föreställningar på kvinnan var något som överfördes på barnen i tidig ålder. Citaten nedan beskriver hur samhället förväntar sig att barnen ska agera utifrån könsbestämda roller.

Det gjorde mig för resten ingenting att sitta ensam, inte heller att sitta med en pojke. Den förra lärarinnan hade detta som straffmetod. När en flicka försyndat sig (det skulle vara en lätt synd) så fick hon flytta sig till en pojkbänk. Men en pojke behövde aldrig flytta sig till en flicka. Vad det skulle vara för straff att sitta hos en pojke, det lärde jag mig aldrig begripa den korta tid jag gick för henne. Det drabbade mig två gånger. Jag tyckte det var ett trevligt ombyte, dessutom kom jag rätt för fönstret och kunde se ut. (Martinson 2005:37)

Kommunalpampens och trädgårdsmästarns döttrar tog fram handarbeten. De satte sig ner med sina sypåsar och märkte handdukar. De hade lärt sig det av sina mödrar. De arbetade redan på sin utstyrsel. Pojkarna fördrev tiden med att riva upp stubbar och kasta på elden, resa rösen, kittla flickorna. Alla utom jag hade flickor. Jag hade bara min skog. (Lo-Johansson 1951:204)

Citatet som skildrar hur Mia får sitta bredvid en pojke som straff när hon har varit olydig, visar på hur barnen tidigt blev uppmanade att agera på ett speciellt vis utifrån sin könstillhörighet, även om de inte alltid förstod varför. Eftersom Moa som vuxen reflekterar över att pojkarna aldrig behövde sitta tillsammans med en flicka som straff, kan tolkningen göras att det fanns samhälleliga förväntningar på hur en pojke eller flicka skulle agera. Det är

snarare den vuxna kvinnan som framhåller den orättvisa behandlingen av flickor och pojkar då pojkarna inte blev bestraffade på samma sätt som flickorna. I det andra citatet skildrar Lo-Johansson hur kvinnans möjligheter till utveckling begränsades av samhällets föreställningar om hur en kvinna bör agera. Redan som unga placerades barnen i en av samhället inbyggd symbolisk ordning för vad som ansågs vara specifikt manligt respektive kvinnligt. När Lo-Johansson uttrycker att flickorna arbetade på sin ”utstyrrel” kan tolkningen göras att ordet inte endast symboliserar ett tillbehör till det framtida bohaget, utan en tidig inbyggd könsroll som flickorna själva konstruerar genom att göra som deras mödrar gjort före dem. Lundahl (2006) framhåller att samhällets symboliska ordning förknippas med värderingar och egenskaper som anses vara associerade med endera det manliga eller det kvinnliga könet. Kvinnorna blir indoktrinerade eftersom de följer ett samhälleligt mönster där mödrarna lär döttrarna att vårda hemmet, precis som deras mödrar gjort före dem. På så sätt bibehålls samhällets förväntningar på kvinnans roll. I citaten nedan skildras hur Ivars mor med sin tystnad protesterar mot vad hon anser vara enfaldiga påhitt av en mansdominerad struktur.

Min mor såg inte ens åt pappren. Hennes tystnad var en protest mot manssamhällets många affärer och bestyr. [...] Min mor gjorde inte en rörelse i den anvisade riktningen. Hon såg överallt utom på den fläck på bordet där pappren låg. Hennes ögon vandrade vart som helst i köket men på den fläcken föll blicken inte. Pappren som låg där innehöll det definitiva beskedet om att hon inte längre skulle komma att vända tillbaks till Eklandet, och hon ville inte ens se åt dem. (Lo-Johansson 1951:268f)

Simone de Beauvoir (2002) förhåller sig kritisk till att kvinnor inte får plats i en värld som män har skapat. Dock kan ovanstående citat tolkas som att modern inte vill ta plats i vad hon anser vara männens del av samhället, det vill säga den del där regler och lagar framställs. Som individ och som kvinna placerar hon sig utanför de rättsregler som hon anser vara konstruerade av männen. Hon vill således inte beblanda sig i den maktstruktur som hon anser vara tillförordnad männen. Utifrån ett samhällsperspektiv måste modern finna sig i sin mans agerande. Hon vill inte förändra familjens levnadssituation. Tidigare citat har visat på moderns makt och auktoritet inom familjen men utifrån ett samhällsperspektiv är hon underordnad mannen. Modern kan därför tolkas protestera mot sin underordnade position som kvinna i ett mansdominerat samhälle där hennes makt är obefintlig till skillnad från hennes position i hemmet. Modern får med det beviljade lånet dessutom en ny roll i hemmet. Hon har tidigare varit statarhustru och tagit order av någon annan i hela sitt liv. Som statarhustru visste modern vilka förväntningar och krav som fanns på henne som kvinna. Denna nya samhälleliga roll innebär för modern att anpassa sig till samhällets förväntningar och krav som anses vara förknippade med kvinnans roll som hustru till en småbrukare. Mot sin vilja

ska hon förändra sitt liv och leva upp till de nya förväntningar och krav som samhället förväntar sig att hon ska agera efter. Kön och genus är inget som är konstant och redan givet utan är starkt sammankopplat med mänskliga förväntningar och handlingar vilket skildringen av modern ovan visar. Människan föds in i givna roller vilka kan vara svåra att ta sig ur om människan själv inte vill. Denna nya roll kan tolkas vara skrämmande för den konservativa modern.

4.4 Sammanfattning av resultat

Martinsons skildring av kvinnan ur ett könsrollsperspektiv kan bara delvis sägas stämma överens med vad feministisk forskning framhåller vara typiska kvinnliga egenskaper där kvinnan skildras med egenskaper såsom flitighet samt självupppoffrande. När det gäller egenskaper såsom förnuft och oberoende kan dessa sägas vara en motstridig skildring av vad feministisk forskning anses vara typiskt kvinnliga drag. Martinson skildrar kvinnan som oberoende av mannen vilket dessutom strider mot tidigare forskning gjord av Witt-Brattström (1988) som hävdar att kvinnans roll i samhället är beroende av mannen och hans inkomst. Lo-Johanssons skildring av modern uppvisar likheter med hur Martinson framställer kvinnorna enligt Witt-Brattström (1988). Hans skildringar av kvinnorollen är dock tvetydig då grannfrun framställs som bekväm i jämförelse med skildringen av modern som visar tydliga drag av vad som feminismen anser vara typiska kvinnliga egenskaper. Lo-Johansson skildrar modern dels som en kvinna som är omsorgsfull och omhändertagande vad gäller hemmet och djuren, men samtidigt skildras hon som dominant och aggressiv. Dominansen och aggressiviteten kan uppfattas som typiska manliga egenskaper vilket gör att skildringen av modern motsäger den bild av kvinnan som forskningen presenterat. Lo-Johanssons skildring av kvinnan är mer differentierad än Martinsons skildring av den samma.

Kvinnans underordning i jämförelse med mannen skildras av Martinson som en naturlig del av kvinnans livsöde. Modern accepterar sin underordning och genom sina handlingar förstärker hon mannens makt över henne som kvinna. Hedvig tuktar sitt barn då denna ifrågasätter valet av äkta make samt misshandeln av hemmet. Lo-Johansson skildrar i motsats till Martinson kvinnan som stark och beslutsam. Hon kan genom hot genomföra sina krav på mannens handlande. Vidare tuktar hon den vuxna sonen och han accepterar sin underlägsna roll i förhållande till modern. Lo-Johanssons skildring av modern uppvisar därför få likheter med vad Hirdman (2007) anser var typiskt för kvinnans underordning i förhållande till mannen.

Martinson skildrar kvinnan ur ett samhällsperspektiv på ett realistiskt vis samt uppvisar likheter med vad bland annat Simone de Beauvoir (2002) hävdar vara typiska för kvinnans möjligheter och begränsningar i samhället. Martinsons skildring av styvfaderns utomäktenskapliga barn visar på en avvikelse från vad Witt-Brattström (1988) hävdar är typiskt för Martinsons författarskap då hon inte visar sympati för den utsatta kvinnan utan snarare ser henne som ett hot och en moraliskt sämre kvinna. Kvinnans frihet begränsas av att hon bland annat förväntas sköta hemmet och fostra barnen vilket leder till en bundenhet till hemmet. Mannen däremot har sin frihet vilken han utnyttjar genom att besöka stadens krog. Skildringen av kvinnans samhälleliga roll visar likheter med vad Witt-Brattström (1988) hävdar, att kvinnan framställs som moraliskt bättre än mannen och som deras absoluta motsats.

Lo-Johansson skildrar modern och hur hon fullföljer sin plikt som kvinna utifrån samhällets förväntningar där modern framställs som renlig, noggrann samt sköter hemmet oklanderligt. Skildringen av modern uppvisar likheter med vad Ebba Witt-Brattström (1988) hävdar är typiskt för hur Martinson skildrar kvinnan. Lo-Johanssons skildring av moderns reaktion på familjens förändrade framtid visar likheter med vad Butler (2007) hävdar, att könsroller är skapade av samhällets förväntningar och kategoriseringar av människor. I både Martinsons och Lo-Johanssons skildringar förväntas barnen från tidig ålder agera utifrån samhälleliga normer för vad som anses vara kvinnligt respektive manligt.

5 Diskussion

Uppsatsens syfte är att undersöka hur kvinnan skildras i två verk i svensk arbetarlitteratur. Romanerna som varit underlag för vår analys är Moa Martinsons *Mor gifter sig* (1936) samt Ivar Lo-Johanssons *Analfabeten* (1951). I kapitlet diskuteras analys och resultat av utvalda citat vilka har presenterats i kapitel 4. Diskussionen utgår ifrån uppsatsens syfte, frågeställningar samt teoretiska utgångspunkter. Resultatet diskuteras övergripande under rubriken *5.1 Resultatdiskussion*.

5.1 Resultatdiskussion

Både Moa Martinson och Ivar Lo-Johansson påstår sig skildra sina tidiga barn- och ungdomsår vilket säkerligen innebär ett visst mått av sanning. Samtidigt är det viktigt att ha i åtanke att författare skriver för att nå ut till en läsare vilket kan komma att påverka innehållet i romanerna. Ivar Lo-Johansson och Moa Martinson skrev båda böcker om samhällets arbetarklass och som lästes av människor från den samma. Med vetskap om vilken publik författaren skriver för kan detta innebära att innehållet formuleras på ett igenkännande sätt för läsaren. Orsaken kan därför bli att författaren väljer att skildra händelser och personer som väcker ett intresse samt igenkännande hos mottagaren. Martinson och Lo-Johansson skriver om sina uppväxtår när de själva är vuxna vilket också kan ifrågasätta sanningshalten i romanernas handling. Det kan mycket väl vara så att dessa skildringar har getts förskönande men också förfulande drag för att fånga en läsare.

Det Witt-Brattström hävdar att Ivar Lo-Johansson medvetet skildrar kvinnan i sina romaner i likhet med Moa Martinsons skildringar av den samma, har vi inte kunnat belägga i vår undersökning. Det finns likheter i hur kvinnan skildras, men då avvikelserna är fler i Ivar Lo-Johanssons författarskap kan påståendet inte styrkas vad gäller romanen *Analfabeten* (1951). Likheter i skildringen av kvinnan kan snarare anses vara en naturlig följd av författarnas beskrivning av arbetarklassens tillvaro. Kvinnorna som skildras i de båda romanerna är födda i samma generation vilka levde under en likvärdig samhällelig och kulturell kontext. Moa Martinson skildrar kvinnans levnadsvillkor utifrån ett industrisamhälle och jordbrukssamhälle till skillnad från Lo-Johansson som skildrar kvinnan enbart utifrån ett jordbrukssamhälle. Författarnas olika skildringar kan också vara en orsak till att Lo-Johansson skildrar kvinnan mer som en viktig tillgång i jordbrukskollektivet till skillnad från Martinsons skildring av den enskilda kvinnans samhälleliga förutsättningar. Det finns en risk att applicera färdiga mallar för vad som anses vara manligt respektive kvinnligt utifrån den feministiska

forskningen eftersom romanernas karaktärer skildras som individer snarare än representanter för en viss könsroll. Detta kan vara en orsak till att vårt resultat visar på både likheter samt skillnader mot vad feministisk forskning menar är typiskt för vad som anses vara kvinnligt respektive manligt.

När det gäller tidigare forskning gjord av Magnus Nilsson har vi inte funnit några likheter med vad han framhåller är typiskt för Ivar Lo-Johanssons författarskap. Nilssons påstående om att Ivar Lo-Johansson använder sig av drag från primitivismen och därmed kritiserar genrens abstrakta förskönande av kvinnokönet, anser vi inte stämma överens med den bild Lo-Johansson ger av kvinnan i *Analfabeten* (1951). Möjligtvis kan tolkningen göras att Ivar Lo-Johansson genom att placera kvinnan i en realistisk kontext helt tar avstånd från den primitivistiska skildringen av kvinnan. Ett närmande till primitivismens skildring av kvinnan som Nilsson hävdar att Lo-Johansson gör i sitt författarskap har vi inte kunnat finna belägg för i vår undersökning.

6 Sammanfattning

Utifrån påståendet att Ivar Lo-Johansson förändrade sitt sätt att framställa kvinnan i sina senare romaner om statarsamhället till att likna Moa Martinsons skildring av kvinnan, har uppsatsens syfte varit att undersöka hur kvinnan skildras i två verk i svensk arbetarlitteratur. Fokus för undersökningen har varit romanerna *Mor gifter sig* (1936) av Moa Martinson och *Analfabeten* (1951) av Ivar Lo-Johansson. För att besvara uppsatsens syfte har följande frågeställningar ställts: Hur skildras kvinnliga könsroller i de båda romanerna? På vilket sätt skildras kvinnans underordning i förhållande till mannen? Finns det någon skillnad i hur kvinnan framställs utifrån hur kvinnan uppfattas och begränsas i ett samhällsligt perspektiv? Uppsatsens teoretiska perspektiv som använts som utgångspunkt för undersökningen har baserats på feministiska föreställningar om hur genus är kulturellt och samhällsligt konstruerat, samt hur kvinnan ur ett historiskt och samhällsligt perspektiv har ansetts vara underordnad mannen. Tidigare forskning har utgått ifrån professorn i litteraturvetenskap Ebba Witt-Brattströms (1988) och lektorn i litteraturvetenskap Magnus Nilssons (2003) avhandlingar om Moa Martinsons respektive Ivar Lo-Johanssons författarskap. Urvalet baseras på resultat som framkommit i tidigare forskning vad gäller på vilket sätt Moa Martinson och Ivar Lo-Johansson har skildrat kvinnan i sina litterära verk. Tidigare forskning av Nilsson belyser författarskapet främst utifrån primitivistisk riktning. Witt-Brattström belyser författarskapet dels ur den kvinnliga primitivismens synsätt och dels utifrån ett feministiskt perspektiv. Vid undersökningens genomförande användes hermeneutik samt närläsning som metod. Urvalet har gjorts utifrån de delar av romanerna som vi har tolkat vara av vikt för att kunna besvara uppsatsens syfte samt frågeställningar. Vid undersökningens genomförande koncentrerades den första genomläsningen av romanerna på textens innehållsmässiga helhet. Vid andra tillfället gjordes en mer koncis läsning där vissa delar av texten plockades ut för närläsning i syfte att kunna möjliggöra förhållandet mellan texten och undersökningens frågeställningar. Uppsatsens resultat visar att Moa Martinsons skildring av kvinnan uppvisar vad feministisk forskning anser vara typiska kvinnliga egenskaper, dock finns avvikelser från vad tidigare forskning av Witt-Brattström framhåller som typiskt för Martinsons författarskap. Ivar Lo-Johanssons skildring av kvinnan är tvetydig. Kvinnan skildras mer som en tillgång i det gemensamma hemmet och uppvisar därmed drag av vad som av feministisk forskning uppfattas som typiskt manliga.

Källförteckning

- Beauvoir, Simone de (2002). *Det andra könet*. Stockholm: Norstedts förlag.
- Butler, Judith (2007). *Genustrubbel. Feminism och identitetens subversion*. Göteborg: Daidalos AB.
- Denscombe, Martyn (2000). *Forskningshandboken- För småskaliga forskningsprojekt inom samhällsvetenskaperna*. Lund: Studentlitteratur.
- Engman, Kerstin (1990). *Moa Martinson – Ordet och kärleken*. Stockholm: Tidens förlag.
- Furuland, Lars (1962). *Statarna i litteraturen. En studie i svensk dikt och samhällsdebatt*. Stockholm: Tidens förlag. Avhandling.
- Furuland, Lars & Svedjedal, Johan (2006). *Svensk arbetarlitteratur*. Stockholm: Bokförlaget Atlas.
- Gemzöe, Lena (2002). *Feminism*. Stockholm: Bilda förlag.
- Hill, Helena (2003). ”Befria mannen”. Ur Johansson, Thomas & Kuosmanen, Jari (Red.) (2003) *Manlighetens många ansikten – fäder, feminister, frisörer och andra män*. Malmö: Liber AB (s. 46-61).
- Hirdman, Yvonne (2007). *Gösta och genusordningen – feministiska betraktelser*. Stockholm: Ordfront.
- Læstadius, Helén (2008). ”Estetik eller erfarenhet – statarskolan i litteraturen” Ur Lundh, Christer & Olsson, Mats (Red.) (2008). *Statarliv – i myt och verklighet*. Hedemora: Gidlunds förlag (s.235-250).
- Larsson, Lisbeth (2002). ”Feministisk litteraturkritik i förvandling” ur Bergsten, Staffan (2002) *Litteraturvetenskap: en inledning*. 2 uppl. Lund: Studentlitteratur (s.115-127).
- Lo-Johansson, Ivar (1951). *Analfabeten*. Stockholm: Albert Bonniers förlag.
- Lo-Johansson, Ivar (1963). *Statarnas liv och död*. Stockholm: Albert Bonniers förlag.
- Lundhal, Mikaela (2006). ”Från genus till sexuell och etnisk skillnad” Ur Lennerhed, Lena (Red.) (2006). *Från Sapfo till Cyborg. Idéer om kön och sexualitet i historien*. Hedemora: Gidlunds förlag (s. 201-230).
- Lundqvist, Ulla (1987). *Begrundande läsning*. Stockholm: Utbildningsförlag.
- Martinson, Moa (2005). *Mor gifter sig*. 4. uppl. Stockholm: Bokförlaget Natur och Kultur.
- Nilsson, Magnus (2003). *Den moderne Ivar Lo- Johansson*. Hedemora: Gidlund. Avhandling.
- Oldberg, Ragnar (1964). *Ivar Lo-Johansson - En bildbiografi*. Stockholm: Bonnier.
- Olls, Kristina & Wahlén, Ingvar (1989). *Svenska arbetarförfattare under 1900-talet*. Örskelljunga: Setterns bokförlag.

- Olsson, Bernt & Algulin, Ingemar (2002). *Litteraturens historia i Sverige*. 4 uppl. Stockholm: Norstedts förlag.
- Patel, Runa & Davidsson, Bo (2003). *Forskningsmetodikens grunder: att planera, genomföra och rapportera en undersökning*. Lund: Studentlitteratur.
- Runnqvist, Åke (1967). *Moderna författare – En samlad översikt över svensk litteratur under fyra årtionden*. Stockholm: Forum.
- Sartre, Jean-Paul (1986). *Existentialismen är en humanism*. Stockholm: Askelin & Hägglands förlag.
- Tenngart, Paul (2008). *Litteraturteori*. Malmö: Gleerups förlag.
- Witt-Brattström, Ebba (1988). *Moa Martinson: Skrift och drift i trettioalet*. Stockholm: Norstedts förlag. Avhandling.
- Wolf, Lars (2002). *Läsaren som textskapare*. Lund: Studentlitteratur.
- Ödman, Per-Johan (2007). *Tolkning, förståelse, vetande Hermeneutik i teori och praktik*. 2 uppl. Stockholm: Norstedts akademiska förlag.